

АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА БІБЛІОТЕКА УКРАЇНИ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

*Серія „ На допомогу професійній самоосвіті
працівників освітянських бібліотек” Вип.3.*

В.І. ЛУТОВИНОВА

РЕФЕРУВАННЯ
ЯК ПРОЦЕС МІКРОАНАЛІТИЧНОГО ЗГОРТАННЯ
ІНФОРМАЦІЇ

ПРАКТИЧНИЙ ПОСІБНИК

Київ – 2007

УДК 019.941

ББК

Лутовинова В. І. Реферування як процес мікроаналітичного згорання інформації: Практич. посіб. / В. І. Лутовинова; наук. ред. Г. М. Швецова-Водка; АПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. – К., 2007. – с.– (Сер. „На допомогу професійній самоосвіті працівників освітянських бібліотек”).

Практичний посібник адресовано працівникам освітянських бібліотек, які реферують документи психолого-педагогічної тематики. В ньому висвітлено сутність аналітико-синтетичного опрацювання інформації, основні загальнонаукові методи, використовувані під час макро- й мікроаналітичного згорання інформації, визначення та класифікацію реферативних документів, теорію, методику й практику реферування.

Науковий редактор

доктор іст. наук, професор Рівненського державного гуманітарного університету Г. М. Швецова-Водка

Рецензент

канд. пед. наук, проф. Державної академії керівних кадрів культури і мистецтва Г. В. Власова

Затверджено до друку Вченою радою
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського

Передмова

Інформація є національним ресурсом, збереження, розвиток і раціональне використання якого у процесі задоволення інформаційних потреб користувачів є основним завданням інформаційних установ, що функціонують у національній системі науково-технічної інформації України. Галузевий інформаційний ресурс з питань педагогіки, освіти та виховання формує мережа освітянських бібліотек Міністерства освіти та науки України та Академії педагогічних наук України, яку очолює Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В. О. Сухомлинського. Важливою складовою галузевого інформаційного ресурсу є система вторинних документів, яка цілеспрямовано створюється відповідно до завдань наукового проекту „Науково-інформаційне забезпечення освітянської галузі України” (науковий керівник – канд. іст. наук В. І. Лутовина).

Реферативна інформація, яка є складовою вищезначеної системи, призначена забезпечувати вчених і практиків відомостями про нову вітчизняну наукову літературу поряд із аналогічними зарубіжними матеріалами, які одержують універсальні й галузеві інформаційні центри. Головним завданням вітчизняної системи реферування, яка почала формуватися в останнє десятиріччя ХХ – на початку ХХІ сторіччя, є кумуляція всієї наукової інформації, що вийшла друком в Україні, про Україну, видана вітчизняними авторами різними мовами й українською мовою в усьому світі паралельно в паперовому та електронному варіантах, а також інформування вчених інших країн про розвиток нашої науки та техніки [29, с. 116].

Одним із завдань вищеназваної науково-дослідної роботи є забезпечення спеціалістів, які працюють у наукових бібліотеках освітянської галузі держави, відповідними науково-методичними матеріалами, що виходять у серії „На допомогу працівникам освітянських бібліотек”.

Черговий випуск серії присвячено теоретико-методичним засадам реферування. Національна система реферування оперує потоком первинних документів, які містять наукову й виробничо-практичну професійну

інформацію, призначену для аналітико-синтетичного опрацювання і створення різноманітних реферативних видань, реферативних та фактографічних баз даних. Реферування є особливим видом науково-інформаційної роботи, який вимагає ґрунтовної теоретичної й практичної підготовки референта.

Враховуючи те, що референтів як спеціалістів інформаційної роботи вищі навчальні заклади нашої держави почали готувати порівняно недавно, інформаційні установи, які ініціювали підготовку реферативних документів, почали забезпечувати своїх спеціалістів відповідними науково-методичними розробками [32].

Мета даного науково-практичного посібника полягає в тому, щоб цілісно представити основи теорії й практики реферування як одного з процесів аналітико-синтетичного перероблення інформації, сприяти підвищенню професійного рівня бібліографів-референтів, що працюють в науково-інформаційних установах та відділах бібліотек.

В роботі представлено методику формалізованого укладання рефератів, яка сприяє зниженню суб'єктивності дій людини, що вилучає найважливіші відомості з первинного документа й відображає їх в ущільненому (згорнутому) вигляді; підвищенню якості створюваних вторинних документів; зниженню часових і інтелектуальних витрат на їхню підготовку. Дану методику розробили російські науковці, що працюють у Кемеровській державній академії культури і мистецтв. Таку методику формалізованої підготовки вторинних документів можна розглядати як ноу-хау в інформаційній діяльності, вона представлена у надрукованому в Росії [23, 35] і вже апробована й позитивно оцінена спеціалістами з реферування ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕФЕРУВАННЯ ДОКУМЕНТІВ

1.1. Реферат як вторинний науково-інформаційний документ

Загальна характеристика реферативних видань

Слово *реферат* латинського походження і означає – *доповідати, оповіщати*. Згідно з найдавнішим визначенням, *реферат* – це стислий виклад змісту наукового документа. Як і анотація, реферат має повну змістову й частково формальну залежність від первинного документа. Науковці розглядають реферат як інтегральну модель документа, семантичні особливості якого він подає в максимально ущільненому вигляді. Ця інтегральна модель дає змогу здійснювати інформаційний пошук, орієнтуючись на предмет, тему й методологію проведення роботи, на її результати, галузь застосування тощо. Отже, реферат можна зарахувати до інтегральних моделей, в яких інформацію подають в узагальненому вигляді.

Реферат широко застосовують у науково-інформаційній діяльності і, зокрема, в автоматизованих системах пошуку документів та інформації, він є також складовою бібліографічного запису. Реферат дає можливість скласти пошуковий образ для будь-якої інформаційної мови без додаткового опрацювання першоджерела.

Основні функції реферату як вторинного документа:

– *інформативна* – реферат подає цілісну, узагальнену інформацію про зміст документа і усуває необхідність читання його повного тексту, якщо документ має для читача другорядний інтерес;

– *пошукова* – реферат використовується в інформаційно-пошукових, у тому числі й автоматизованих системах для пошуку документів та інформації;

– *індикативна* – надання користувачам інформації про невідомі, але релевантні їхнім запитам документи з характеристикою основних змістових ознак;

– *довідкова* – реалізується представленням у рефераті конкретних фактичних відомостей;

– *комунікативна* – перегляд рефератів із певної галузі (проблеми чи питання) сприяє одержанню відомостей про напрямки й результати наукових досліджень, про проблеми, над якими працюють вчені, про нові методики тощо;

– *сигнальна* – виявляється у повідомленні про публікацію або ж надходження до фонду нових документів;

– *прогностична* – виявляється при проведенні аналізу змісту рефератів основного потоку документів із певної галузі, коли можна прогнозувати її розвиток, виявити виникнення нових проблем, напрямів наукових досліджень тощо.

Науковці зазначають, що у процесі координатного індексування зазвичай ключові слова вибираються не з тексту первинного документа, а з тексту рефератів, що дає змогу скоротити час і зусилля при індексуванні. На основі рефератів можна здійснювати систематизацію і предметизацію документів [25, с. 239–240].

Підготовка друкованих реферативних документів потребує точного визначення самого поняття *реферат*, а також певної уніфікації процесу роботи над ним. Стандарти з реферування розроблялися як в СРСР, так і в інших країнах. Реферат виступав як об'єкт стандартизації з 70-х рр. ХХ ст. Наприклад, у державному стандарті, затвердженому в 1977 р., наведено таке визначення: реферат – це „скорочений виклад змісту первинного документа (його частини) з основними фактичними відомостями й висновками”. У стандарті визначено структуру реферату, його елементи, види інформації [9]. За ДСТУ 2392-92 „реферат – це стисле подання змісту документа без його інтерпретації чи критики” [14]; у ДСТУ 3017-95 реферат визначено як короткий виклад змісту документа чи його частини, що охоплює основні відомості й висновки, потрібні для початкового ознайомлення з документом [16]. У сучасних російських стандартах, в обговоренні яких Україна брала участь, реферат тлумачено як „короткий точний виклад змісту документа, що охоплює основні фактичні відомості й висновки без додаткової інтерпретації або критичних зауважень автора реферату [10]”; у стандарті ГОСТ 7.9–95 "Реферат и аннотация. Общие

требования" – реферат – це твір, що вміщує виклад змісту будь-якого твору або видання (його частини) з основними фактичними відомостями й висновками [10]. Як бачимо, осмислення терміна, що максимально повно й правильно визначало сутність реферату як вторинного документа і було б зразком для зіставлення з ним інших вторинних документів триває.

На відміну від анотації, що, як правило, відповідає на запитання, *про що* повідомляється в первинному документі, реферат покликаний лаконічно відповідати на запитання, *що саме* повідомляється в первинному документі. Відповідно, провідною ознакою реферату, як уже зазначалося вище, є інформативність – здатність коротко передати зміст первинного документа, на відміну від індикативності, яка значно більше відповідає анотації. Спільність реферату й анотації полягає в представленні користувачеві основного змісту документа. Саме через це користувач вибирає з-поміж багатьох документів однорідної тематики ті, які безпосередньо його цікавлять.

Інформаційні установи створюють різні реферати для задоволення різноманітних наукових і професійно-виробничих потреб спеціалістів, що й зумовило появу певних різновидів цих документів. Внутрішню класифікацію рефератів проводять на основі виокремлення загальних (суттєвих) рис, властивих будь-якому з них, а також одиночних (специфічних) рис, властивих окремим їх видам. Загальні (суттєві) риси вирізняють реферати серед інших видів інформаційних документів, специфічні риси окремих рефератів відрізняють один вид реферату від іншого.

Щоб виявити суттєві риси реферату, науковці визначили й вирізнили його властивості як науково-інформаційного документа, а саме:

- 1) це – документ вторинний, утворений від первинного;
- 2) він містить скорочений виклад інформації, утвореної в процесі згортання первинної інформації;
- 3) його зміст залежний від змісту вихідного документа (зміст реферату – це основні фактичні відомості й висновки з реферованого документа);

4) його призначення – оперативно ознайомлювати з масивом первинних документів, тобто виконувати різноманітні інформаційні функції для користувача.

У різних за своїм цільовим призначенням рефератах ці суттєві риси виявляються по-різному. Різниця насамперед полягає в тому, з якою глибиною згорнуто в рефераті зміст первинного документа: чи в рефераті подано основний зміст первинного документа, чи лише вказано на те, про що йдеться у вихідному документі. Інакше кажучи, реферат, призначений для передачі фактичних даних про нові досягнення науки і практики, має бути достатньо повним за змістом, щоб не було необхідності обов'язково звертатися до першоджерела; якщо ж реферат виконує функцію пошуку документа в інформаційно-пошуковій системі, то його зміст не обов'язково має відзначатися повнотою переказу усієї корисної інформації первинного документа. Отже, два реферати, складені на основі одного й того ж самого первинного документа, будуть різні. Для першого виду домінуючою буде інформативність, для другого – вказівність (індикативність). За цими ознаками, тобто за глибиною розкриття змісту інформації, поданої в первинних документах, реферати поділяють на два види – *інформативні* та *індикативні*. Такий поділ визначила Міжнародна конференція з наукового реферування (Париж, 1949 р.).

Інформативний реферат максимально повно розкриває зміст первинного документа. Структура його тексту може бути такою: 1) предмет дослідження, 2) мета роботи, 3) умови, 4) основні результати дослідження, 5) пропозиції автора щодо застосування результатів дослідження, 6) основні характеристики процесів чи виробів тощо [24, с. 138–139].

Проілюструємо це на прикладі реферату, складеного на статтю А. Корж „Політико-правові засади утвердження української мови як державної в Україні” [34].

Розкрито мовну політику України та затвердження української мови як державної в усіх сферах суспільного життя. Зазначено, що мовний фактор у суспільстві, особливо в перехідному періоді, відіграє надзвичайно важливу роль.

Від того, як побудована державна мовна політика, якими є її цілі та пріоритети, залежить стабільність, цілісність суспільства, його самодостатність, ефективне функціонування й розвиток. У сучасному українському суспільстві мовний чинник набув вагомого політичного значення. Проте відсутність досконалої законодавчої основи не дає змоги українській мові посісти належне місце у державі, внаслідок чого українське суспільство поділилося на україномовні та російськомовні регіони. Тому мовне питання потребує вирішення не лише з огляду на конфліктність, а й з огляду на значення мовного чинника у процесі реформування й консолідації українського суспільства.

Визначено чинники, які сприяють утворенню державної української мови та розширенню сфери її функціонування у суспільстві:

- формування і становлення українського державного апарату, всіх його гілок;*
- реальне перетворення освітньо-наукової системи в національно зорієнтовану, в українську за ідеєю, духом, змістом, формою.*

Виділено основні риси законодавства України у мовній сфері:

- відсутність адекватного сучасним реаліям комплексного закону про мови. Як наслідок зберігається простір для різночитання, суттєво звужується сегмент формування державної політики;*
- відсутність конкретних механізмів реалізації положень законодавства.*

Акцентовано увагу на те, що все це характеризує мовне законодавство й усю мовну політику як нечітку та несистемну.

Наголошено, що важливим кроком на шляху утвердження української мови як державної стало прийняття Конституції України, яка надала їй статусу державної мови (ст. 10), де дано чітку орієнтацію суспільству (організаціям, установам, товариствам тощо) у розв'язанні мовних проблем і напряду мовного будівництва. Проте процес утвердження української мови як державної в Україні в основному гальмується через відсутність дійових механізмів забезпечення реалізації відповідного законодавства. Положення

ст. 10 основного Закону залишається декларацією, належним чином не підкріплено механізмом реалізації.

Отже, державна політика у мовній сфері має бути спрямована на заохочення суспільного діалогу й досягнення загальноприйнятого консенсусу в мовному питанні. Необхідне принципове розв'язання мовних питань, утвердження державного статусу української мови в усіх сферах життя України, розширення її функціонального навантаження в різних виявах громадянського суспільства, що прискорить процес побудови міцної української держави. Українське мовне законодавство має виходити з національних інтересів і пріоритетів, ґрунтуватися на засадах толерантності, взаєморозуміння й поваги етнокультурних традицій усіх народів, які населяють Україну. Бібліогр. 13 назв.

Ключові слова: політика мовна, мова державна, конституція.

УДК 32:342.

Призначення індикативного реферату – допомогти користувачеві прийняти рішення про доцільність чи недоцільність звернення до певного документа. Але й тут основна мета – у мінімальному обсязі реферату подати максимум корисної інформації, а саме: основні аспекти змісту первинного документа без їх деталізації, без переліку практичних і теоретичних результатів і висновків.

Тож індикативний реферат на ту ж саму статтю може бути таким:

Охарактеризовано сучасний стан мовної політики в Україні, визначено чинники, що сприяють розширенню сфери функціонування української мови. Показано причини поділу українського суспільства на україномовні та російськомовні регіони та можливі шляхи досягнення консенсусу в мовному питанні.

Реферати класифікують також за такими ознаками:

– за їхньою належністю до різних галузей знання (наприклад, реферати із суспільних, гуманітарних, природничих, точних, технічних і прикладних наук, економічних галузей);

– за способом характеристики первинного документа – *загальні та спеціалізовані реферати. Загальні або реферати-конспекти послідовно й*

узагальнено викладають зміст усього первинного документа. Вони містять інформацію, яку можуть використовувати широкі кола користувачів. Такі реферати створюють у відповідь не на конкретний запит, а на потреби спеціалістів усієї галузі, для якої реферують масив первинної інформації, що акцентує увагу читача на окремих темах або проблемах первинного документа.

Спеціалізовані, або проблемно-орієнтовані реферати складають для задоволення визначених чітко окреслених інформаційних потреб, акцентуючи увагу користувача на окремих темах або проблемах, висвітлених у первинних документах.

У зарубіжній літературі є ще поняття „*критичний реферат*”, де реферування передбачає оцінку інформації [27, 13–15], спрямовану на виявлення нового, найбільш цінного у вихідному документі. Але реферат не повинен мати критичну оцінку, властиву рецензіям [10].

Реферати класифікуються й за іншими ознаками:

– за кількістю джерел реферування їх поділяють на *монографічні*, тобто складені на один первинний документ; *фрагментарні*, складені на окрему частину первинного документа (главу, розділ, параграф); *оглядові, або зведені (групові)* реферати;

– за формою викладу матеріалу з першоджерела – *текстові, анкетні, табличні, ілюстративні або змішані* реферати;

– за обсягом і глибиною згортання інформації реферати поділяють на *короткі й розширені*. Зокрема, відповідно до вимог стандарту ГОСТ 7.9-77 „Реферат и аннотация” обсяг реферату має відповідати таким нормам: для заміток і коротких повідомлень – 500 друкованих знаків; для більшості статей, патентів – 1000; для документів великого обсягу – 2500 друкованих знаків. У міждержавному стандарті ГОСТ 7.9-95 (ИСО 214-76) „Реферат и аннотация” рекомендований середній обсяг тексту реферата 850 друкованих знаків. Зазначимо, що обсяг тексту, вміщеного на одній сторінці формату А-4 через 1,5 інтервали комп'ютера дорівнюється 1800–1950 знакам. Обсяг розширених рефератів не лімітується державним стандартом і може становити до 10–15 %

від обсягу первинного документа в залежності від його цінності, новизни й доступності;

– за укладачем реферати поділяють на: *авторські* – їх складають самі автори первинних документів; *неавторські* – їх складають працівники інформаційних установ;

– за ступенем формалізації реферування: *інтуїтивні* – їх складає людина на основі свого уявлення про значущість змістової інформації, вміщеної в першоджерелі; *формалізовані* – їх складають, використовуючи формалізовані методики, працюючи в ручному або автоматизованому режимі (анкетні, аспектні реферати або реферати-екстракти);

– за способом підготовки – *інтелектуальні (ручні)* та *автоматичні*.

Об'єктами реферування є наукові статті та монографії (теоретичні, експериментальні, методичні, описові тощо), розділи або глави окремих неперіодичних видань (монографій, узагальнюючих праць тощо), патентні документи, депоновані рукописи.

Рефератів *не складають* на стандарти, технічні умови, інструкції, преїскуранти, каталоги обладнання, довідкові видання (енциклопедії, словники, довідники), інформаційні й бібліографічні матеріали, тезауруси, класифікаційні схеми тощо. На такі видання можна дати анотації.

Види реферативних видань

Світова практика реферування, що нараховує майже 350-річний досвід [25, с. 244–251], поступово вдосконалювала методику, формувала усвідомлення відмінних видових ознак та соціальних функцій реферату, тобто науково-практичних засад процесу реферування. У ХХ ст. сукупність різноманітних реферативних видань сформувалася в певну систему. *Основними видами реферативних видань є: реферативний журнал (РЖ), реферативний збірник, експрес-інформація та інформаційний листок.*

Реферативний журнал – це періодичне видання журнальної або аркушевої форми, де представлено реферати опублікованих документів (окремих творів друку або їхніх частин і депонованих документів).

Реферативний збірник – це періодичне, продовжуване або неперіодичне видання, що вміщує, переважно, інформацію про неопубліковані документи відомчого характеру обмеженого поширення та доступності.

Експрес-інформація є періодичним виданням журнальної або аркушевої форми і вміщує реферати найбільш актуальних опублікованих зарубіжних та неопублікованих вітчизняних документів, що потребують оперативного оповіщення.

Інформаційний листок – це неперіодичне видання, що вміщує реферат, який відображає інформацію про передовий виробничий досвід або науково-технічні досягнення.

Реферативні документи подають як у паперовому, так і в електронному вигляді.

Реферативна база даних – це документографічна база даних, у якій характеристика документів включає їх реферати. Реферативні видання, як правило, є поточними бібліографічними посібниками. Реферативна БД дає можливість кумулювати реферативну інформацію і переводити її в розряд ретроспективних бібліографічних посібників.

Структура реферативних видань

Основна частина реферативних видань (журналу, збірника, експрес-інформації) – це впорядкована сукупність рефератів, що доповнюють бібліографічний опис документа.

Реферати, опубліковані в реферативних виданнях, можуть бути вилученими з опублікованих і неопублікованих документів або ж складені саме для цього видання. Реферати припустимо супроводжувати відомостями про осіб і організації, що брали участь у роботі над ними, та датою надходження документа до редакції.

У основній частині реферативного журналу припустимо в обмеженій кількості публікувати бібліографічні записи без рефератів або з анотаціями, у реферативних збірниках і експрес-інформації – зведені реферати, які містять

відомості з кількох надрукованих або ненадрукованих документів з однієї теми, викладені у вигляді зв'язного тексту.

Матеріали в реферативних журналах і збірниках групують відповідно до прийнятої схеми класифікації.

Система реферативних документів

Система реферативних документів – це сукупність усіх реферативних матеріалів, об'єднаних єдиною метою, завданнями, об'єктами аналітико-синтетичної переробки, теоретико-методичними підходами до створення реферативної інформації, кожна складова якої (конкретний вид реферативного документа) має певне призначення. Ця система відкрита, бо пов'язана з мінливими потребами суспільства, наявним потоком первинних документів; її розвиток зумовлений загальними тенденціями інформатизації суспільства. Систему реферативних документів регулярно поповнюють новими матеріалами. Якщо реферативний документ на певному етапі суспільних відносин втрачає значущість для користувачів, його випуск завершують.

Суттєвою відмінністю реферативних документів є їх багатofункціональність.

Провідною функцією системи реферативних документів є *інформативна*. Її реалізація можлива передовсім тому, що реферат охоплює основний зміст первинного документа. Причому інколи цей зміст висвітлюють настільки детально, зокрема в експрес-інформації, що реферат може замінити читання першоджерела. Використовуючи реферативну інформацію, користувач може мати досить точні відомості про найновіші досягнення як у своїй, так і в суміжних галузях.

Система реферативної інформації виконує також *комунікативну* функцію, адже вміщена в реферативних документах інформація – це вже результат інформаційного обміну між автором першоджерела і учасниками аналітико-синтетичного перероблення інформації; далі реферативна інформація надходить до користувачів – основних суб'єктів комунікації. Реферативні документи є одним з важливих каналів професійної комунікації.

Реферативні документи виконують також *довідкову* функцію: кожний реферат має довідковий апарат і, відповідно, користувач має можливість одержати інформацію про кількість ілюстрацій, наявність таблиць, бібліографічних посилань тощо; реферативні журнали мають систему допоміжних покажчиків, тож ними можна послуговуватися з іншою довідковою метою.

Важливою функцією системи реферативних документів у професійній комунікації є *кумулятивна*, адже основний зміст великої кількості різних первинних документів сконцентровано й представлено у формі, досить зручній для сприйняття.

Реферативні документи також є засобом *інформаційного пошуку*, являючи собою інформаційно-пошукову систему для здійснення бібліографічного, документального й фактографічного пошуку.

Система реферативних документів виконує також *оціночну* функцію, яка виявляється в процесі відбору референтом первинних документів, а також у вилученні найбільш значущих фрагментів з цих документів під час написання реферату.

Прогностична функція системи реферативних документів виявляється в тому, що вони дають оцінку й узагальнення інформації, систематизованої за певний відрізок часу, що потрібно для прогнозування розвитку певних галузей знання, напрямів досліджень тощо.

Названі функції тісно взаємодіють між собою.

1.2. Аналітико-синтетичне перероблення інформації

Аналітико-синтетичне перероблення інформації (АСПІ) – це перетворення інформації (даних), що містяться в документах, а також їх оцінка, зіставлення, узагальнення і представлення користувачам у вигляді, що відповідає конкретним інформаційним запитам користувачів.

Основні види АСПІ: складання бібліографічного опису, анотування, реферування, індексування, науковий переклад, підготовка оглядових документів.

В інформаційній сфері функціонують первинні, вторинні та змішані документи:

Первинний документ представляє результати наукової, технічної, педагогічної та іншої діяльності, наприклад: науковий звіт, стаття, монографія, підручник.

Вторинний документ є результатом аналітико-синтетичного перероблення (згортання) інформації з одного або декількох первинних документів, наприклад: бібліографічний опис, анотація, реферат, огляд, фактографічна довідка тощо.

Змішані документи – результат аналізу і синтезу інформації, запозиченої з „чужих” первинних документів і одночасно результат професійної діяльності їхніх авторів – спеціалістів з питань і напрямів науки і практики, аналізованих у оглядових документах (аналітичні та прогностичні огляди).

Інформаційне згортання передбачає визначення потрібного й достатнього обсягу мовних засобів для опису об’єктивної й суб’єктивної ситуації, що забезпечує правильне розуміння повідомлення без його надмірності.

Залежно від глибини відображення змісту документа розрізняють *макроаналітичне* й *мікроаналітичне* згортання інформації [25, с. 16].

За *макроаналітичного згортання інформації* для бібліографічних описів і анотацій наводять загальні відомості про документ і найзагальніші відомості про його зміст. До видів макроаналітичного згортання інформації належить і створення бібліографічного опису та анотування документів. До мікроаналітичного згортання інформації відносяться процеси індексування, реферування та створення аналітичних оглядів.

За *мікроаналітичного згортання інформації* детально розкривають зміст документа, а саме: основні й побічні теми, аспекти їхнього розгляду через процеси реферування, індексування, скороченого або повного перекладу тексту документа. Отже, реферування є одним із видів мікроаналітичного згортання інформації.

Аналітико-синтетичне перероблення інформації передбачає застосування загальнонаукових методів, передовсім таких, як *аналіз*, тобто уявне розчленування предмета або явища, властивостей чи зв'язків між предметами на складові елементи в процесі пізнання чи практичної діяльності. Аналіз дає можливість нарізно вивчати їхні властивості, частини, зв'язки.

У процесі аналізу документа його зміст ділять на складові. Основне завдання в разі використання даного методу полягає в тому, щоб поаспектно проаналізувати зміст вихідного документа, визначити, яка саме інформація відноситься до кожного з аспектів, знайти головне, що має ввійти у вторинний документ, виявити надмірні відомості та відкинути їх.

Синтез в процесі АСПІ – це об'єднання в одне логічно ціле цінної інформації, виявленої за результатами аналізу змісту первинного документа. В процесі синтезу створюється новий документ, в якому забезпечено новий взаємозв'язок. Як метод-синтез – це вивчення предмета в його цілісності, єдності, взаємозв'язку його частин.

Узагальнення допомагає додержуватися послідовності й логічного поєднання окремих думок, викласти їх зміст взаємозв'язано й компактно. Це пошук більш містких засобів і форм подання інформації для її згортання.

Абстрагування допомагає подумки виділити з усіх ознак, властивостей, зв'язків конкретного предмета основні, найзагальніші зв'язки. При аналітико-синтетичному переробленні інформації цей метод допомагає вирізнити окремі цікаві для читача відомості та відволікти від другорядного.

Інформаційний аналіз є початковим етапом створення документографічної інформації, що полягає у вивченні змісту документів та вилученні з них найсуттєвіших відомостей. Це сукупність схарактеризованих вище загальнонаукових методів, застосовуваних в аналітико-синтетичному переробленні інформації.

1.3. Науково-інформаційні документи у структурі інформаційних ресурсів

Потенціал, яким володіють інформаційні установи для здійснення своїх функцій, називається інформаційним ресурсом. Це наявні запаси інформації,

зафіксованої на будь-якому носії, здатному її зберігати й поширювати. Інформаційні ресурси є продуктом інтелектуальної діяльності суспільства. Їх розглядають як стратегічний ресурс розвитку держави, який за своєю значущістю не поступається іншим – фінансовим, сировинним, матеріально-технічним.

Інформаційними ресурсами є:

- створені раніше і створювані в даний час первинні документи на будь-яких носіях;

- створена раніше та створювана в даний час бібліографічна продукція, бази даних, довідково-пошуковий апарат бібліотек та інших інформаційних установ;

- фактографічні й повнотекстові бази даних;

- фонди опублікованих і неопублікованих первинних документів, що зберігаються в бібліотеках, центрах інформації та інших установах;

- оглядово-аналітична продукція (аналітичні огляди, прогнози, рейтинги тощо);

- комп'ютерні системи зв'язку;

- програмні засоби, що забезпечують створення інформаційних систем і розвиток телекомунікаційних мереж;

- установи (редакції, видавництва, бібліотеки, інформаційні центри, книготорговельні установи тощо), які забезпечують створення інформаційної продукції, накопичення й використання інформаційних ресурсів.

- важливою складовою інформаційних ресурсів є науково-інформаційні (вторинні) документи. Вони можуть бути частиною фондів бібліотеки або їх готують у відповідь на інформаційний запит.

Науково-інформаційний документ належить до вторинного документального рівня інформації і має такі властивості вторинного документа:

- містить інформацію з первинних документів у згорнутому, узагальненому вигляді;

- містить відомості про первинний документ, на основі якого його створено;

- є результатом аналітико-синтетичної обробки первинного документа;
- є не тільки результатом, а й засобом інформаційної діяльності, за допомогою якого здійснюють пошук інформації, зберігають та поширюють її.

Науково-інформаційний документ може бути друкованим, зафіксованим на іншому носії або рукописним. Науково-інформаційні документи видають органи НТІ, а також інші організації, що ведуть інформаційну діяльність.

У спеціальній літературі поширений термін „інформаційне видання”. Ним позначають видання, що містить систематизовані відомості про опубліковані й неопубліковані праці у формі, зручній для оперативного ознайомлення з ними. Різниця між поняттями „науково-інформаційний документ” та „інформаційне видання” полягає в тому, що видання – це документ, який пройшов редакційно-видавничу обробку і надрукований певним накладом. Поняття „науково-інформаційний документ” – родове щодо інформаційного видання, бо науково-інформаційний документ може бути і машинописним, і рукописним, і машинозчитувальним. Спільним для них є цільове призначення та характер їхньої інформації. Головна ознака вирізнення науково-інформаційних документів – аналітико-синтетичне перероблення первинної інформації у процесі їхньої підготовки.

1.3.1. Класифікація науково-інформаційних документів

Різноманітні завдання інформаційного забезпечення освітян і спеціалістів будь-якої іншої галузі діяльності породжують різні види науково-інформаційних документів. Вони мають певні спільні риси й певні відмінності. Щоб визначити можливості різних науково-інформаційних документів для забезпечення інформаційних потреб користувачів, а також для усвідомлення їхніх специфічних особливостей у процесі роботи над ними доречно їх класифікувати за такими ознаками, як:

- 1) *глибина згортання інформації* (рівень ущільнення первинної інформації у вторинному документі);
- 2) *метод викладу інформації* (конструкція науково-інформаційного документа, спосіб викладення змістової інформації у вторинному документі);

3) *форма фіксації інформації* (яким способом зафіксовано інформацію в науково-інформаційному документі).

За першою ознакою вирізняються такі *рівні згортання інформації*:

- **сигнальна бібліографічна інформація;**
- **реферативна інформація;**
- **оглядова інформація;**

– за другою:

- **документ-екстракт** (науково-інформаційний вторинний документ, побудований на реченнях, екстрагованих із тексту вихідного документа);

- **перепарфразований документ;**
- **інтерпретований документ** (синтезований інформаційний документ).

При реферуванні застосовують лише перші два методи викладу матеріалу. Зокрема, реферат-екстракт будується на основі найбільш інформативних речень, вилучених з тексту першоджерела. Перефразування тексту спрямоване на скорочення обсягу при збереженні основних змістових аспектів первинного документа.

– за третьою:

- **рукописний документ;**
- **надрукований документ;**
- **машинозчитувальний документ.**

Розглянуті ознаки класифікації науково-інформаційних документів зумовлюють характер інформації, що міститься в них, і методику підготовки їхніх певних видів [26, с. 12–13].

1.3.2. Реферування як процес аналітико-синтетичного перероблення інформації

Реферуванням документа називається метод мікроаналітичного згортання інформації з первинного документа наукового або виробничо-практичного професійного характеру, а також сам процес створення реферату як вторинного документа. Реферативна інформація виконує завдання пошуку,

оцінки, систематизації, узагальнення й рекомендації фактографічної інформації, вміщеної в первинних документах. Наукові факти – це змістова основа реферату, його принципова відмінність від таких інформаційних документів, як бібліографічний опис та анотація.

Головною метою звернення користувача до реферативної інформації є пошук нових знань та ідей, узагальнень і практичних завдань, виявлення нових напрямів і тенденцій розвитку питання (теми) для розроблення теорій, створення нових методів дослідження, прогнозування, інформаційного забезпечення за зразками нової техніки та даними, що характеризують досягнутий рівень виробництва. Відповідно до цього, суть реферування полягає в зіставленні й порівнянні нової інформації з первинного документа з уже засвоєною й використовуваною в суспільній діяльності. Отже, реферування *передбачає*: проведення наукового аналізу та оцінки нової соціально значущої інформації (визначення її цінності); рекомендацію соціальної інформації, потрібної користувачам для здійснення певної суспільної діяльності.

Реферування передбачає скорочення фізичного обсягу первинного документа із збереженням його основного змісту. Інформацію в процесі реферування ущільнюють, або згортають, у процесі наукового оброблення документа, що пов'язано з його аналізом і відбором найважливіших змістових відомостей: основних положень, фактичних даних, результатів, висновків. Ущільнення інформації, представленої в первинному документі, є інтелектуальним процесом і певним різновидом інтерпретації тексту.

Ступінь опанування методики реферування багато в чому залежить від знання законів загальної логіки і, зокрема, логіки наукового дослідження. Правильне тлумачення первинного документа є неодмінною умовою для референта. Вміння реферувати передбачає також спеціальну професійну підготовку, причому здебільшого не лише інформаційно-аналітичну, а й у тій галузі, до якої належать реферовані документи.

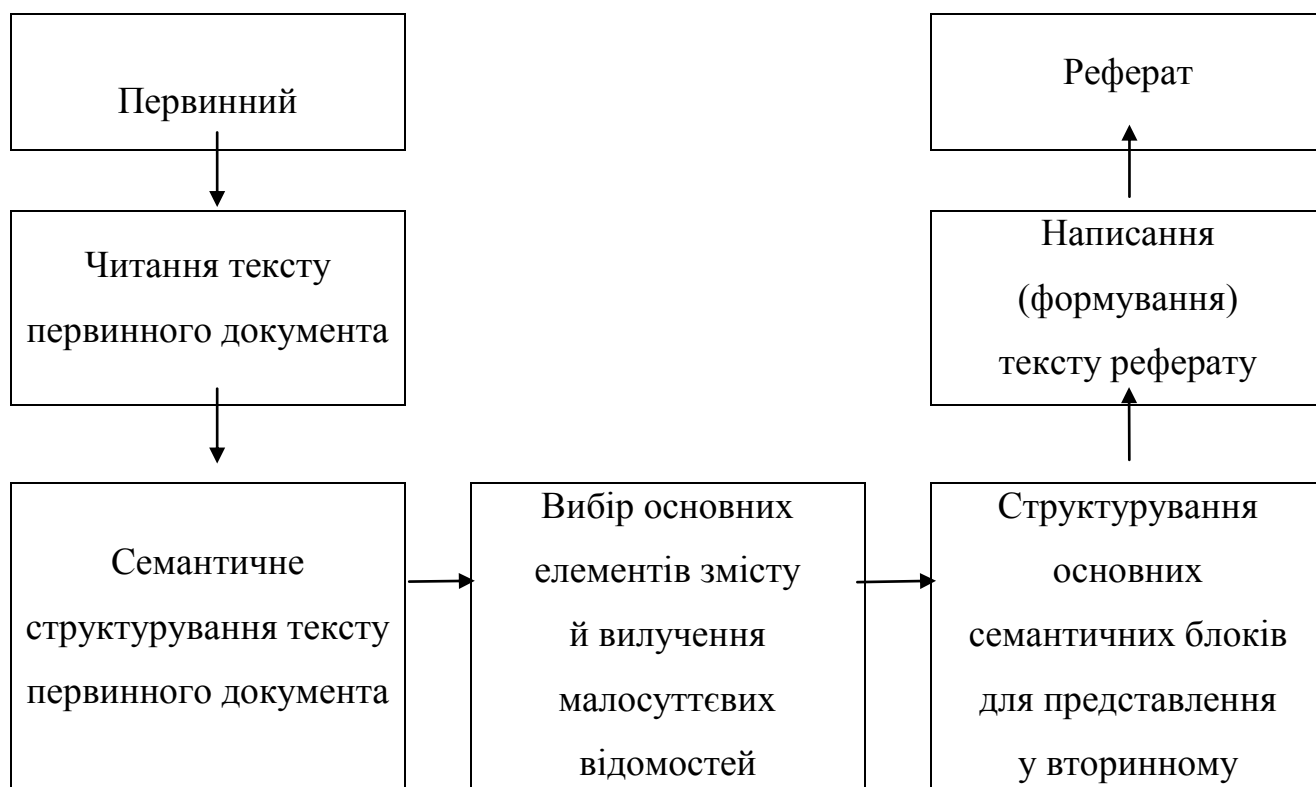
Оціночний аналіз змісту реферованого документа, наукова оцінка референтом новизни й корисності інформації неможливі без глибоких спеціальних знань у відповідній галузі науки, техніки, культури тощо. Останнє

пояснює вимоги до потреб референта мати відповідні знання про досягнутий рівень у конкретній предметній галузі людської діяльності та про інформаційні потреби визначеного контингенту користувачів реферативних документів.

Референт має також чітко уявляти кінцеву мету реферування. Кінцевою метою цього процесу є випереджувальне відображення, передбачення інформаційних потреб споживачів.

Референтові слід також знати вимоги, яким має відповідати реферат як вторинний документ. Чим повніші знання референта про існуючі нормативно-методичні матеріали, чим багатшою є його практика реферування, тим ліпшим буде реферат з огляду на його повноту й точне представлення змісту наукової інформації, виявленої в первинному документі.

Таким чином, здійснюючи аналітико-синтетичне перероблення інформації, референт використовує такі складові своїх знань, як: обізнаність у конкретній предметній галузі, знання інформаційних потреб користувачів, для яких створюється реферативна інформація; знання вимог до реферату й практичні вміння проводити інформаційний аналіз і синтез. На *схемі 1* подаємо модель процесу реферування.

Модель процесу реферування

Як бачимо, реферування починається з читання тексту первинного документа. Практика засвідчує, що референт має володіти трьома видами читання – ознайомлювальним, вивчаючим і реферативним.

Ознайомлювальне читання спрямовано на загальне ознайомлення зі змістом документа без спеціальної настанови на його даліше сприйняття. *Вивчаюче читання* – це вдумливе, інтенсивне читання, під час якого відбувається запам'ятовування змістової інформації тексту та її мовних засобів. *Реферативне читання* полягає в умінні узагальнювати і на цій основі відбирати найсуттєвішу інформацію. Реферування передбачає також правильне розуміння змісту тексту первинного документа. Під розумінням мають на увазі процедуру тлумачення явища, яке вивчається, його інтерпретацію за допомогою системи правил, притаманних прикладній лінгвістиці. Явище буде усвідомленим, якщо знайдено коректні концепції його опису. Термін *розуміння* досить часто застосовують у працях зі створення штучного інтелекту, зокрема в системі автоматичного реферування.

У розробленні систем автоматизування інформаційних процесів була й залишається проблема аналізу семантичної структури вихідного тексту з метою визначення фактографічної інформації й наступного її узагальнення та синтезу в тексті реферату. Науковці наголошують, що в жодній галузі застосування комп'ютерних технологій немає таких труднощів, як під час виконання завдань семантичного комп'ютерного згортання/розгортання інформації. Труднощі передовсім зумовлені складністю, а інколи неможливістю формалізації й алгоритмізації процесів мислення, що супроводжують різноманітні форми інформаційного аналізу й синтезу. Це одне з найскладніших завдань машинної переробки інформації, оскільки створення реферату як джерела корисної інформації має спиратися на семантичний аналіз тексту, який поки що не піддається потрібному ступеню формалізації.

Формалізація – це представлення внутрішнього змісту повідомлення в зовнішній формі. Зовнішня форма, що належить до рівня явищ, визначається сутністю змісту, тобто внутрішньою формою інформаційного об'єкта. У сфері інформаційних процесів зовнішня, тобто знакова, форма є матеріальною і об'єктивною; внутрішня форма, тобто зміст документа, є ідеальною й суб'єктивною, а об'єктивність вона має лише в тому розумінні, що відображає об'єктивні, інваріантні, загальні зв'язки матеріального світу. За цих умов формалізація інформаційних процесів зводиться до пошуку елементів лексики, граматики, структури, архітекtonіки документа, через які можна було б виразити план змісту (семантику) того чи іншого тексту і тим самим обробити (перетворити) семантичну інформацію без звернення до самого змісту первинного документа.

Російські науковці Д. Блюменау і Л. Афанасова стверджують: „Ніколи (знову таки загалом і найближчим часом) якість машинної обробки інформації не буде вищою від якості інтелектуальної обробки, оскільки мови й алгоритми, що „допомагають” машині „мислити”, завжди будуть біднішими за природну мову й алгоритми, якими мислить людина” [19, 36].

Серед багатьох підходів до розв'язання питання автоматизованого реферування виокремилося два: 1) побудований на екстрагуванні (вилученні) з

первинних документів найбільш інформативних фраз (фрагментів), сукупність яких створює певний реферат-екстракт (квазіреферат), і 2) більш перспективний, представлений сучасними експериментальними дослідженнями, поки що не доведеними до широкого загалу працівників інформаційних установ, що є суто автоматизованим процесом, побудованим на виділенні з текстів за допомогою спеціальних інформаційних мов найсуттєвішої інформації для створення нових текстів-рефератів, більш-менш ізоморфних первинним документам [*Там само*].

У системі інформаційних комунікацій спостерігається постійне недовикористання накопичених суспільством знань. Причини такого стану полягають насамперед у недосконалості засобів пошуку інформації (не зважаючи на широке впровадження в цю сферу засобів комп'ютерної техніки) і методів аналітико-синтетичної переробки первинного документального потоку. Спеціалістові будь-якої галузі потрібні не документи, а інформація – факти, концепції тощо. Проте інформації дуже багато взагалі і надзвичайно мало зокрема. Таке становище зумовлено діалектичною протилежністю між надмірністю конкретного документа через його багатоаспектність і недостатністю документного потоку загалом через розсіювання інформації. Роботи в галузі інформаційного аналізу й синтезу спрямовано на усунення цієї суперечності. Їхня кінцева мета – максимальне використання когнітивних (пізнавальних) можливостей первинного документа завдяки машинному виокремленню в ньому самостійних мінімальних релевантних фрагментів, які збираються в поки що гіпотетичні бази знань, звернення до яких сприяло б значною мірою зниженню потреби використання первинного потоку документів. Науковці обговорюють питання формування системи суспільного спостереження за документальним потоком з метою максимального розкриття й використання його ресурсів для виконання завдань науки, техніки, культури.

Комп'ютерне реферування є об'єктом науково-технічних пошуків вітчизняних і зарубіжних спеціалістів [20, 47]. Як зазначалося вище, існуючі системи автоматичного реферування не відтворюють сповна повноаспектного змісту першоджерел і процедура зводиться до побудови квазірефератів на

основі статистичного й позиційного аналізу тексту як способу оцінки їхньої інформативності для екстрагування найбільш інформативних його фрагментів. Такий рівень змістової обробки тексту вже не задовольняє зростаючих потреб в інформації, особливо у зв'язку з інформаційними можливостями Інтернету, що акумулює величезні масиви інформації, яку все складніше не лише знайти, а й опрацювати. Саме система автоматичного реферування могла б сприяти користувачеві мережі, даючи йому можливість переглядати на першому етапі відбору потрібної інформації не величезні масиви документів, а короткі й водночас змістовно повноцінні тексти їхніх рефератів. Автоматичне реферування потребує постійного удосконалення, адже саме реферування в недалекому майбутньому, безсумнівно, буде провідним в охопленні широких інформаційних просторів.

Отже, реферування є одним із процесів аналітико-синтетичного перероблення інформації, який спрямовано на оперативне забезпечення фахівців найсуттєвішою фактографічною інформацією з вітчизняних і зарубіжних наукових документів. Світовий і вітчизняний досвід засвідчує, що систему реферативних документів структуровано за галузевим принципом. Утім спеціалісти зазначають, що диференціація науки, з одного боку, та інтеграція наук – з іншого, потребують створення системи централізованого інформування, що дало б змогу враховувати всі світові або національні джерела, збирати відомості, розпорошені в різних первинних документах.

1.3.3. Формування системи реферативного представлення наукових документів в Національній системі науково-технічної інформації України

Національна система науково-технічної інформації (НСНТІ) є організаційно-правовою структурою держави, за допомогою якої формують державну національну інформаційну політику, а також координують науково-інформаційну діяльність органів науково-технічної інформації різного підпорядкування. Під органом науково-технічної інформації розуміють установу або підрозділ певної установи, що постійно здійснює науково-

інформаційну діяльність. До інформаційних ресурсів НТІ належать як первинні, так і вторинні документи, зокрема, систематизовані зібрання науково-технічних документів (неперіодичні та періодичні видання; патентна, нормативно-технічна, конструкторська, звітна науково-технічна документація з науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт; депоновані рукописи, переклади науково-технічної літератури), зафіксовані на паперових чи інших носіях, зібрані, систематизовані та оброблені відповідно до інформаційних потреб суспільства.

Інформаційні ресурси національної системи НТІ становлять сукупність довідково-інформаційних фондів з довідково-пошуковим апаратом і відповідними технічними засобами зберігання, оброблення й передачі НТІ. При цьому довідково-інформаційний фонд (ДІФ) є сукупністю впорядкованих первинних документів і довідково-пошукового апарату, призначених для задоволення інформаційних потреб. У свою чергу довідково-пошуковий апарат є сукупністю впорядкованих вторинних документів, створених для пошуку первинних документів. Національні інформаційні ресурси є основою національного суверенітету держави.

Національна система НТІ має такі складові:

– спеціалізовані державні підприємства, державні органи НТІ, наукові й науково-технічні бібліотеки, об'єднані загальносистемними зв'язками та обов'язками;

– підприємства будь-яких організаційно-правових форм, засновані на приватній або колективній власності, чийм предметом діяльності є інформаційне забезпечення народного господарства і громадян України.

Складові частини національної системи НТІ діють на основі обумовленого договором поділу праці зі збору, накопичення, перероблення, зберігання, поширення й використання НТІ.

Основні завдання національної системи НТІ:

– формування на основі національних і зарубіжних джерел довідково-інформаційних фондів, охоплюючи також бази й банки даних та інформаційне забезпечення юридичних і фізичних осіб;

- одержання, оброблення, зберігання, поширення й використання вітчизняної НТІ, одержаної в процесі науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої й громадської діяльності юридичних і фізичних осіб;

- організація надходження до України зарубіжної НТІ, її оброблення, зберігання й поширення на основі вивчення світового інформаційного ринку;

- підготовка аналітичних матеріалів, потрібних для ухвалення державними органами місцевого й регіонального самоврядування рішень з питань науково-технічного, економічного й соціального розвитку країни;

- аналітико-синтетичне оброблення й реферування джерел науково-технічної та економічної інформації, створення на цій основі й поширення інформаційної продукції й послуг;

- розроблення й упровадження сучасних технологій у науково-інформаційну діяльність;

- організація пропаганди й широке використання досягнень науки і техніки передового виробничого досвіду;

- створення загальнодоступної мережі бібліотек, інформаційних центрів громадського користування як бази для освіти, виробництва та наукових досліджень, системи реалізації прав громадян на культурний і фаховий розвиток.

Державна політика у царині НТІ передбачає державну підтримку науково-технічної діяльності. З метою створення й розвитку національної системи НТІ держава забезпечує:

- створення державних мереж первинного збирання, оброблення та зберігання усіх видів НТІ;

- проведення заходів для поширення й підвищення якісного рівня інформаційної продукції та послуг;

- фінансову підтримку надходження НТІ до державних органів і служб НТІ, серед них наукових і науково-технічних бібліотек; створення їхніх мереж і відповідне технічне забезпечення;

– підготовку кадрів у сфері інформатики й науково-інформаційної діяльності.

Держава сприяє відкритості й загальнодоступності НТІ. Обмеження поширюється тільки на інформацію, яка є державною або іншою (комерційною, особистою тощо) таємницею.

Держава зобов'язується підтримувати міжнародні зв'язки й співробітництво в галузі науково-інформаційної діяльності.

Формування Національної системи НТІ України розпочалося в 90-х рр. минулого століття. Серед найгостріших і найнагальніших проблем, які потребували свого розв'язання, одною з основних було визнано проблему створення єдиної системи кооперативного реферативного оброблення вітчизняних документів, кумуляції та зберігання результатів опрацювання в загальнодержавній базі даних, забезпечення інтерактивного доступу до даних для учасників системи та інших користувачів, а також організацію потужного телекомунікаційного центру на базі мережі Інтернет з метою доступу до зарубіжних баз даних для обміну реферативною інформацією та її використання.

Формування Національної системи реферування в Україні висвітлено в низці публікацій. Це питання, а також науково-організаційні, науково-методичні та організаційні підходи до його вирішення стали об'єктом дисертаційного дослідження М. Б. Проценко-Сороки [29].

Основні етапи розвитку процесу реферування висвітлено також в підручниках [20, 22, 24, 25]. Свою увагу ми сконцентруємо на загальній характеристиці реферативних видань основних інформаційних установ України, що з'явилися за роки її державної незалежності, та на показі науково-практичних і організаційних засад формування й функціонування загальнодержавної реферативної бази даних „Україніка наукова” та її друкованої версії – Українського реферативного журналу „Джерело”.

Останнє десятиліття ХХ ст. позначилося для інформаційних служб нашої держави широким упровадженням інформаційних систем і технологій. Те, що в Україні не було цілісної системи реферування наукових джерел, призвело до

певних втрат інформації, а отже, негативно позначилося на якості задоволення інформаційних потреб користувачів, а також обмежувало участь України в міжнародному обміні інформацією. Усвідомлюючи це, науковці й практики інформаційних установ видали кілька реферативних видань, щоб забезпечити науковців і практиків відповідних галузей певною реферативною інформацією. Проте ця діяльність не мала цілісного наукового та єдиного концептуального підходу до чіткого розподілу інформаційного поля країни, а також визначення єдиних правових і науково-методичних засад. Інформаційні установи здебільшого не мали відповідного галузевого документного забезпечення в повному обсязі для його реферативного відображення і кадрів референтів з належним рівнем фахових знань. Скажімо, в 1993 р. Український центр наукової медичної інформації й патентно-ліцензійної роботи розпочав видавати „Медичний реферативний журнал”, але в ньому відбивалися не досягнення вітчизняних вчених, а окремі зарубіжні публікації.

У 1996 р. Інститут проблем реєстрації інформації (ІПРІ) Національної академії наук України (НАН України) започаткував видання українського реферативного журналу „Джерело”, який на початковому етапі не був позбавлений певних вад; головними з-поміж них були обмеженість кола реферованих видань і несистематичність розміщення матеріалів.

З 1997 р. Державна науково-технічна бібліотека України розпочала видавати реферативний журнал (РЖ) „Депоновані наукові роботи” паралельно в паперовому і електронному варіантах, але видання було припинено.

Цього ж таки 1997 р. Книжкова палата України почала видавати реферативний журнал „Політика. Політичні науки”, а з 1998 р. – „Економіка. Економічні науки”. Маючи намір сформувати систему реферативних видань гуманітарного спрямування, за підтримки Міжнародного фонду „Відродження” вона здійснює проект за назвою „Комплекс електронних реферативних часописів „Політика. Політичні науки”, „Економіка. Економічні науки”.

У 1998 р. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського разом з Інститутом проблем реєстрації інформації НАН України приступила до

створення інтегрованого реферативного ресурсу й випуску на його основі галузевих серій реферативного журналу в друкованому варіанті.

З 1999 р. Центральна наукова сільськогосподарська бібліотека Української академії аграрних наук почала випуск РЖ „Агропромисловий комплекс України”, який мав певні вади – неоперативність, неповноту подання матеріалу, нерегулярність виходу тощо.

Суттєво активізувалася діяльність Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського та Інституту проблем реєстрації інформації НАН України з розроблення науково обґрунтованих принципів побудови й функціонування національної системи реферування української наукової літератури, осердям якої було визначено загальнодержавну реферативну базу даних (БД), що отримала назву „Україніка наукова” [30]. Її основні завдання:

- випуск галузевих серій українського реферативного журналу (УРЖ) „Джерело” (як друкованих, так і CD-ROM копій);
- підтримка он-лайнного доступу до бази даних „Україніка наукова” засобами глобальних комп’ютерних мереж;
- створення на основі цієї бази даних Української служби електронної доставки документів та Національної електронної бібліотеки України;
- проведення бібліометричних, інформетричних і наукометричних досліджень;
- підготовку оглядово-аналітичних і прогностичних оглядів;
- організацію міждержавного обміну реферативною інформацією.

Як зазначають науковці, які опрацьовували даний проект, означена БД виконує такі функції:

- кумулює реферативну інформацію з усіх галузей знань, створювану за результатами розподіленого аналітико-синтетичного перероблення опублікованих вітчизняних джерел;
- забезпечує віддалений доступ і багатоаспектний пошук у своїй системі і зв’язок із глобальними комп’ютерними мережами;
- генерує тематичні БД у стандартній номенклатурі, яка задається планом генерації БД та на індивідуальне замовлення абонентів;

- готує електронні версії видань;
- організовує архівне збереження ретрофонду реферативних ресурсів на компакт-дисках.

Технологію формування інформаційних ресурсів БД “Україніка наукова” спрямовано:

- на одноразове семантичне опрацювання всього вітчизняного потоку наукових публікацій, розподілених за автоматизованими системами у видавництвах і видавничих організаціях, бібліотеках та інформаційних центрах переважно на основі використання авторських рефератів і анотацій;
- на кумуляцію та централізоване формально-логічне опрацювання і кооперативне створення масивів реферативної інформації з формуванням загальнореферативної БД;
- на багатоаспектне використання інформаційних ресурсів цієї БД завдяки доведенню їх до користувачів у вигляді галузевих серій УРЖ „Джерело”, його електронних копій на компакт-дисках, а також із залученням засобів корпоративних і глобальних комп’ютерних мереж [30].

В основу організаційних засад технології безпосереднього реферування публікацій покладено принцип зацікавленості індивідуальних і колективних авторів – фахівців наукових установ і навчальних закладів – у включенні відомостей про результати своїх досліджень і розробок до національного інформаційного ресурсу, а через нього – до світової системи наукових документальних комунікацій.

Обов’язкові примірники наукових неперіодичних видань і реферативну інформацію, надану редакціями журналів у електронному вигляді згідно з вхідними форматами національної системи реферування, опрацьовує Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського (НБУВ), яка визначила максимальний обсяг реферату в 1 600 друкованих знаків.

Аналітичний розпис статей із серіальних видань, поданих інтелектуальними власниками, проводить Інститут проблем реєстрації інформації.

У Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського генерують текстові файли чотирьох галузевих серій УРЖ „Джерело”:

Сер. 1. Природничі науки.

Сер. 2. Техніка. Промисловість. Сільське господарство.

Сер. 3. Соціальні та гуманітарні науки. Мистецтво.

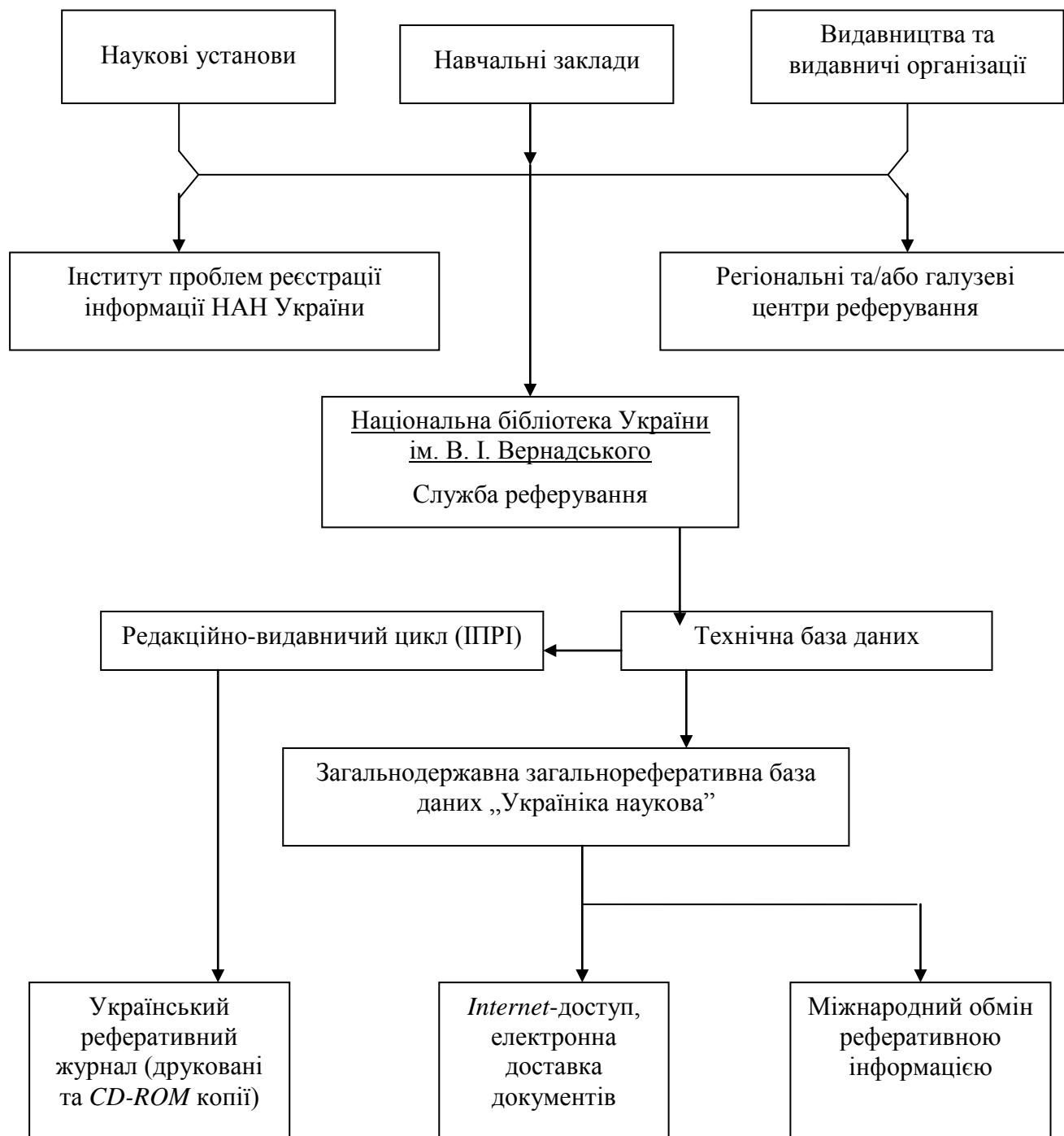
Сер. 4. Медицина. Медичні науки.

На основі цих файлів Інститут проблем реєстрації інформації проводить цикл редакційно-видавничих робіт з наступним випуском друкованих та CD-ROM копій журналу.

Он-лайнний доступ до загальнодержавної реферативної бази даних „Україніка наукова” підтримує Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського, адреса Web-сайту: www.nbuv.gov.ua [30] (див. схему 2).

Структура національної системи

реферування української наукової літератури

Усе сказане засвідчує, що в Україні розпочато формування реферативних документів у паперовому та електронному варіантах, спрямоване на забезпечення інформаційних потреб науковців і спеціалістів реферативною інформацією й показ внеску наукових здобутків держави у світову ноосферу.

Цей процес потребує дальшого вирішення комплексу фінансово-економічних, організаційних і науково-методичних питань, а також відповідної підготовки висококваліфікованих спеціалістів. Оперативне вирішення цих питань впливатиме на швидкість та якість повного і оперативного реферативного представлення наукових документів.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА І ТЕХНОЛОГІЯ РЕФЕРУВАННЯ

2.1. Основні етапи реферування

У створенні реферату можна виділити *шість* етапів.

На *першому етапі* роботу розпочинають із загального ознайомлення з текстом першоджерела. Мета такого ознайомлення полягає в охопленні основного змісту первинного документа. Вивчення першоджерела починають з ознайомлення з заголовком, довідковим апаратом видання (вступною статтею або передмовою, схемою групування матеріалу (*змістом*), рубриками всередині тексту, висновками й резюме).

На *другому етапі* референт приступає до уважного читання й поглибленого аналізу змісту документа та вилучення несуттєвих відомостей, або таких, що не належить до основних семантичних характеристик документа. За результатами поглибленого аналізу референт має одержати чітке уявлення про об'єкт і мету роботи, його властивості, переваги й вади, про застосовані методи й основні результати та висновки автора, про ступінь реалізації й галузь застосування відомостей з першоджерела. Надзвичайно важливо під час поглибленого читання помітити суперечності й недоказові положення, висловлені автором первинного документа. Уважно читаючи й аналізуючи текст першоджерела, референт оцінює значущість його складових елементів з погляду доцільності їхнього відображення в рефераті. Зокрема виділяє:

– елементи, які обов'язково слід відобразити в рефераті – нові ідеї й гіпотези, експериментальні дані, нові методики, оригінальні конструкції машин і механізмів, якісно нові явища, процеси тощо. Дану групу елементів треба максимально відобразити в рефераті. Тут припустимі лише текстові скорочення без втрати важливої інформації, наприклад, заміна широких пояснень лаконічними фразами;

– відомості, що не є принципово новими – традиційні методи, формульний, цифровий матеріали тощо – відображають вибірково: залежно від

їхньої значущості й мети реферування їх можна подавати в узагальненому або анотованому вигляді;

– аргументи, пояснення, приклади та інша інформація пояснювально-ілюстративного характеру зазвичай не входять до реферату або ж їх подають в анотованому вигляді.

На *третьому етапі* референт визначає вид реферату – розширений чи короткий, загальний чи спеціалізований. Вибір виду реферату залежить від виду документа, зміст якого треба представити, а також від мети й завдань процедури згортання інформації.

На *четвертому етапі* референт визначає структуру реферату залежно від його виду, а також вибирає мовні й стилістичні засоби відображення змісту первинного документа.

На *п'ятому етапі* референт синтезує інформацію й komponує текст реферату згідно з вимогами до структури й стилю даного різновиду вторинних документів, забезпечуючи послідовний короткий виклад основного змісту першоджерела; редагує текст реферату з метою подання інформації зв'язно й лаконічно.

На *шостому, завершальному, етапі* реферат оформлюють відповідно до нормативних вимог.

2.2. Методика перетворення інформації в процесі реферування

Створення реферату, адекватного первинному документу – завдання референта. Досягти його можна, зберігши основні семантичні характеристики вихідного документа.

Аспекти змісту – відносно самостійні частини тексту, що мають змістову єдність – виділяють у процесі аналізу первинного документа. Виконуючи цю операцію, референт застосовує свої знання, і його рішення про те, яку інформацію з первинного документа вважати основною, а яку другорядною, суттєво залежить від результату зіставлення знань референта з інформацією вихідного документа.

Вибір змістових аспектів у первинному документі та створення на їхній основі вторинного документа, одержало назву *поаспектного методу* реферування.

У роботі референтів поширеним є використання *схем змістових аспектів*. Змістові аспекти текстів єдині для різних галузей знань, хоча й відрізняються змістом і формою. Наведемо одну з них:

- проблема, предмет або тема дослідження;
- наукова галузь, у якій проведено дослідження;
- мета дослідження;
- матеріал, на основі якого проведено дослідження;
- погляд на предмет або ракурс, під яким він розглядається;
- призначення об'єкта дослідження (розробки);
- вид дослідження;
- методи дослідження;
- використане обладнання;
- умови, в яких проводили дослідження;
- конкретні результати [25, с. 257].

Не в кожному тексті можна знайти всі зазначені аспекти, але більшість з них властиві майже всім науковим документам.

Методика автоматизованого реферування складається з трьох основних етапів: 1) формування словника; 2) перегляду тексту оригіналу й виявлення речень, що містять лексико-граматичні одиниці, наведені в словнику; 3) екстрагування виявлення речень і складання тексту реферату.

В інформатиці сформувався два основних підходи до автоматизованого реферування: функціональне реферування, побудоване на використанні словників тематичної лексики, тобто лексики тієї предметної галузі, до якої належить вихідний документ, та маркерне реферування, побудоване на словниках нетематичної лексики. Науковці вважають, що перспективнішим є функціональне реферування, оскільки екстрагування на основі словників тематичної лексики забезпечує більш зв'язний виклад тексту одержаного реферату. Реферати, створені в результаті екстрагування на основі словників

нетематичної лексики, потребують ручного редагування, оскільки до нетематичної лексики належать елементи модального й комунікативного планів тексту, які вказують на зв'язок між даним реченням й реченням, не відібраними для екстрагування. Разом з тим, маркерне реферування з успіхом застосовують у процесі ручного реферування [30].

2.3. Методика формалізованої підготовки реферату*

Призначення формалізованої методики укладання рефератів полягає у зниженні суб'єктивності дій людини, що намагається вилучити найважливіші відомості з первинного документа і представити їх у максимально ущільненому вигляді; у підвищенні якості створюваних вторинних документів, зниженні часових та інтелектуальних витрат на їх підготовку.

Формалізовану методику написання реферату покладено в основу технологічних процесів, виконуваних в інформаційних установах (під час наукового оброблення документів та інформаційного обслуговування); застосовують у створенні комплексу інформаційних продуктів і послуг. За основний метод побудови реферату використовується формалізоване екстрагування – тобто вилучення з первинного документа найцінніших у змістовому плані фрагментів тексту. Сутність даного метода полягає в тому, що при реферуванні наукових текстів наперед задаються певні формальні правила, що регламентують діяльність людини при складанні реферату. Метою формалізованої методики реферування є алгоритмізація дій людини під час аналізу тексту наукового документа щодо виявлення його основного змісту. Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання:

- проаналізувати структуру первинного документа;
- виявити в тексті документа аспекти змісту на основі формальних текстових ознак;
- вибрати ті аспекти змісту, які має містити реферат-екстракт;

*Методику розроблено на кафедрі технології автоматизованої обробки інформації Кемеровської державної академії культури і мистецтв [23].

– скласти реферат на основі аспектів змісту, вибраних із тексту первинного документа.

2.4. Технологія реферування

2.4.1. Вихідний продукт

Вихідними продуктами для реферування є тексти наукових документів, які мають такі особливості:

1. *Специфічний стиль викладу.* Стиль наукових документів незалежно від галузі науки (природничі, точні, гуманітарні) та різниці між жанрами (монографія, наукова стаття, доповідь тощо) має спільні риси. Це:

- логічна послідовність викладу;
- об'єктивність викладу;
- змістова точність (однозначність, термінологічність);
- абстрагованість і узагальненість (образність);
- беземоційність (або прихована емоційність).

2. *Чітка структурованість наукових текстів.* Зазвичай, у тексті будь-якого наукового документа можна виділити три семантичні блоки:

- вступ;
- основну частину;
- висновки.

Кожний із змістовних блоків первинного документа ділиться на дрібніші текстові фрагменти – аспекти змісту. Перелік аспектів змісту, які входять до складу кожного семантичного блоку, наведено у додатку 1.

Наукові тексти характеризуються набором мовних кліше. Незалежно від галузі знання, до якої належить вихідний документ, у структурі наукових текстів виділяють формальні текстові ознаки – стійкі мовні вислови, своєрідні мовні кліше, штампи, завдяки яким можна розрізнати окремі аспекти змісту в тексті, простежувати розвиток авторської думки. До таких формальних текстових ознак належать:

Маркери – характерні слова або словосполучення, що однозначно визначають той чи інший аспект змісту. Кожний аспект має свій специфічний

набір маркерів, причому в текстах різних галузей знання маркери одних і тих самих аспектів суттєво не відрізняються. Скласти повний список маркерів для кожного аспекту змісту неможливо через багатство природної мови, її виразність, але приблизний їхній перелік, що вміщує основні типи конструкцій, які найчастіше зустрічаються в текстах наукових документів, наведено нижче.

Індикатори – стійкі мовні звороти, що характеризують послідовність викладу змісту і акцентують увагу читача на окремих фрагментах тексту. На відміну від маркерів, індикатори тісно не прив'язані до конкретного аспекту змісту, а вказують на розвиток авторської думки в тексті. Розрізняють такі *види індикаторів*:

– індикатори, що формулюють тему документа, характеризують послідовність викладу того, про що йтиметься в документі. Наприклад: *статтю присвячено, нижче описано (охарактеризовано, наведено), далі буде розглянуто питання про, розглянемо, звернімося до;*

– індикатори, що мають підсумковий характер. Наприклад: *отже, безумовно, відповідно;*

– індикатори, що акцентують увагу читача на найважливіших твердженнях, положеннях тексту. Наприклад: *суттєвим є; важливо зазначити, що...; доречно підкреслити...*

Для поаспектного аналізу тексту й екстрагування його значущих фрагментів використовують плани-макети рефератів.

План-макет поаспектного аналізу документа для реферування

- цільова настанова;
- запропонований варіант рішення (об'єкт, предмет розгляду);
- особливості запропонованого варіанта рішення;
- призначення або галузь застосування предмета розгляду;
- місце проведення дослідження;
- методи дослідження;
- експериментальна перевірка;
- обладнання або технічні засоби реалізації;

- результати, висновки;
- переваги запропонованого варіанта рішення;
- рекомендації.

У документі, обраному для реферування, може не бути якогось з наведених аспектів, тоді їх опускають, але послідовність викладу зберігають.

Наведений план-макет універсальний, тобто придатний для реферування документів будь-якої галузевої належності, присвячених опису дослідження. Галузь його застосування обмежується лише сферою діяльності автора публікації – науково-дослідницькими розробками.

Можливе й доцільне складання планів-макетів на документи з описом виробничо-практичного досвіду. Крім того, практикується розроблення планів-макетів рефератів, що враховують галузеву належність документів і одночасно сферу діяльності, в рамках якої було створено документ.

Наведемо приклади подібних планів-макетів.

***План-макет поаспектного аналізу документа з описом
обладнання (приладів, елементів обладнання)***

- призначення обладнання;
- особливості конструкції;
- технічні характеристики і експлуатаційні можливості;
- сутність опису обладнання (теорія; проектування; виробництво; модернізація; впровадження, експлуатація і ремонт).

***План-макет поаспектного аналізу документа
психолого-педагогічної тематики***

- актуальність проблеми;
- відомий варіант рішення;
- його переваги;
- вади відомого варіанту рішення;
- цільова настанова реферованого документа;
- опис запропонованого варіанта рішення або предмета перегляду;

- особливості (новизна) запропонованого варіанта рішення;
- призначення предмета розгляду;
- місце дослідження;
- технічні засоби обладнання;
- метод дослідження;
- експериментальна перевірка;
- приклади;
- математичний апарат;
- уточнене представлення інформації;
- результати;
- висновки;
- переваги запропонованого варіанта рішення;
- рекомендації.

Залежно від галузі належності вихідних документів, об'єктів опису і сутності публікацій, є *відомості, обов'язкові* для реферату. До них належать:

- назви держави і організацій, в яких виконано роботу;
- назви теорій, методик;
- дані про вірогідність (час спостереження, кількість досліджених зразків, масштаби впровадження тощо);
- відомості про економічну ефективність, витрати, перешкоди й труднощі.

Як *додаткові відомості* подають інформацію про кількість ілюстрацій, таблиць тощо. Доцільно, особливо для спеціалізованих рефератів, що відображають зміст лише певної частини документа, відзначати ступінь повноти висвітлення (детально, коротко, серед інших питань тощо).

У разі об'єднання в єдине ціле інформації, виявленої в процесі аналізу первинного документа, рекомендовано використовувати такі основні способи реферативного викладу тексту, як цитування, перефразування й заміщення.

2.4.2. Методи перетворення інформації при реферуванні

В якості основного методу при побудові реферату застосовується формалізоване *екстрагування*. Екстрагування – це вилучення з первинного документа найбільш цінних у змістовому відношенні фрагментів тексту.

Сутність використання даного методу полягає в тому, що при реферуванні наукових текстів заздалегідь задаються певні формальні правила, які регламентують діяльність людини при складанні реферату.

Формальні правила зводяться до наступного:

- визначається набір відомостей (аспектів змісту, які слід обов'язково ввести у текст реферату);
- наводиться перелік формальних текстових ознак (маркерів та індикаторів), що сприяють виокремленню визначених в структурі реферату аспектів змісту;
- задаються правила редагування вилучених з первинного документа речень, які слід увести в реферат.

2.4.3. Основні технологічні операції формалізованого реферування

Технологія формалізованого реферування передбачає виконання таких операцій:

1. Створення бібліографічного опису первинного документа;
2. Аналіз тексту первинного документа;
3. Синтез тексту реферату;
4. Редагування вилучених з тексту первинного документа речень;
5. Запис і оформлення реферату.

Результатом використання формалізованої методики реферування є укладання реферату-екстракту – вторинного документа, одержаного завдяки вилученню з тексту первинного документа найважливіших з погляду змісту речень, що мають формальні текстові ознаки.

Структура реферату-екстракту охоплює:

1. Бібліографічний опис;

2. Текст реферату, в якому неодмінно слід вказувати такі елементи змісту первинного документа:

- цільова настанова;
- передбачуваний варіант рішення (або об’єкт, предмет розгляду);
- особливості передбачуваного варіанта рішення;
- призначення або галузь застосування предмета розгляду;
- місце дослідження;
- методи дослідження;
- експериментальна перевірка;
- обладнання або технічні засоби реалізації;
- результати;
- висновки;
- переваги запропонованого варіанта рішення;
- рекомендації.

У реферованому документі може не бути якогось із цих елементів, але неодмінно слід додержуватися саме такої послідовності їхньої подачі.

Додаткові відомості про кількість ілюстрацій, таблиць і бібліографічних посилань подають у такій послідовності: *іл., табл., бібліогр. назв.* Додатковими відомостями можуть бути посилання на надруковані раніше документи ідентичної тематики, якщо реферований документ є продовженням, а також примітки референта, якщо в реферованому документі припущено явні помилки.

2.4.4. Послідовність виконання окремих технологічних операцій

1. Складання бібліографічного опису документа.

Бібліографічний опис на первинний документ складають згідно з вимогами чинного стандарту.

2. Аналіз тексту первинного документа.

Реферування передбачає читання тексту всього первинного документа.

Використовуючи таблицю „Аспект-маркер” (*таблиця 1*), визначити межі семантичних блоків у тексті первинного документа.

На основі додатка № 1 виділити в тексті документа всі наявні аспекти змісту.

3. Синтез тексту.

Використовуючи список аспектів, що підлягають обов'язковому занесенню в реферат-екстракт, визначити речення, які мають увійти до складу вторинного документа.

Об'єднуючи в єдине ціле інформацію, виявлену в процесі аналізу первинного документа, застосувати основні способи реферативного викладу тексту:

- цитування, тобто дослівне відтворення тексту первинного документа;
- перефразування, яке передбачає часткові зміни (скорочення, об'єднання, заміну, групування та інші подібні процедури) окремих фрагментів тексту первинного документа за збереження основного змісту.

4. Одночасно відбувається редагування вилучених з тексту первинного документа речень, які підлягають внесенню в реферат-екстракт з метою досягнення змістової цілісності й пов'язаності тексту реферату, зменшення його обсягу. В процесі редагування виконують такі операції:

Заміщення – заміна одного фрагмента тексту (речення загалом, його частини, словосполучення або слова) іншим в опорному маркірованому реченні. Заміщення забезпечує ясність і зрозумілість тексту. Цю операцію виконують, коли введене до реферату маркіроване речення містить слова на зразок: *ці, такі, подібні, наведені вище, розглянуті раніше* тощо, чиї значення слід обов'язково розкрити, інакше реферат буде незрозумілим читачеві і виникнуть запитання: *хто? який?* тощо. В такому разі в тексті первинного документа шукають фрагмент, за допомогою якого і вносять потрібні зміни в реферат. Розглянутий прийом застосовують також і тоді, коли маркіроване речення, введене у реферат-екстракт, містить аббревіатуру, зміст якої може бути незрозумілим читачеві.

Пропущення (вилучення) слова або словосполучення без втрати змістового наповнення реферату. Операцію застосовують для досягнення лаконічності тексту. Пропускають речення, що містять відомості аргументуючого,

пояснювального характеру, які роз'яснюють та ілюструють основні положення первинного документа. Зазвичай під час редагування маркірованих речень з первинного документа пропускають слова типу: *дана стаття, ця робота, таким чином, наприклад, зокрема, серед них, при цьому* тощо. Пропущення (вилучення) в процесі редагування найчастіше виконують одночасно з операцією суміщення.

Суміщення – це операція, коли два або кілька речень, що містять однакові елементи, накладають одне на одне, створюючи ущільнену конструкцію, і таким чином складові, що збігаються, застосовують лише один раз.

У практиці редагування операції заміщення, вилучення й суміщення використовують одночасно.

Приклади редагування речень, вилучених з тексту первинного документа, наведено нижче.

Запис і оформлення реферату має відповідати вимогам стандарту. Зразок реферату-екстракту *див. у додатку 1*.

2.5. Особливості реферату, виконаного за формалізованою методикою

Особливістю реферату, одержаного за результатами екстрагування, є виявлення основних семантичних характеристик тексту первинного документа на основі уявлень про цінність, новизну, значущість інформації автора первинного документа, а не суб'єктивних суджень референта. Реферат-екстракт має задовольнити вимоги чинних стандартів, а саме:

- лаконізм, поєднаний з точністю викладу змісту вихідного документа;
- відсутність суб'єктивної інтерпретації або критичних зауважень референта.

Співвідношення аспектів змісту первинного документа та їх маркерів

Аспект змісту	Маркер аспекту
1	2
Семантичний блок 1 – „Вступ”	
Актуальність проблеми	Однією з актуальних проблем... сучасності є... Великої ваги набувають питання... Особливе значення має питання... Соціальна значущість теми визначається... Серед проблем, пов'язаних з... в останні роки чільну увагу дослідники приділяють питанню... У зв'язку з... великого значення набула проблема... Зацікавленість у проблемі... зумовлюється...
Відомий варіант рішення	Відомо, що... Відомі способи... Широке застосування одержали... Проблемі... присвячено значну кількість публікацій [1–15] Питанню... відведено велике місце в роботах [5–9] В останні роки даній проблемі приділено велику увагу в таких роботах, як [14–18] Висвітлення проблеми знайшло відображення в монографіях [9–11] (у низці статей [12–18]; дисертацій [3–5])

Переваги відомого варіанта рішення	Запропонований в [19] метод вигідно відрізняється від... завдяки йому можна підвищити... (поліпшити... позбавитися...) Серед позитивних ознак описаного в монографії [7] підходу слід назвати... Перевагами запропонованого В. П. Дубовином [9] способу є... Концепція... сформована колективом авторів монографії [3], дає змогу... (відкриває можливості...)
Вади відомого варіанта рішення	Вадю відомих способів... є... Використання... пов'язане з серйозними труднощами Висока трудомісткість... не дає змоги (можливості)... Утім не зважаючи на... існують перешкоди для... Поряд із перевагами, запропонований автором роботи [8] підхід має такі вади... Проте, запропоноване в [...] рішення не дає змоги (можливості)... Однак підхід до вирішення питання про... описаний в [...] не дає відповіді на... (невиправдано звужує можливості...) Запропонований у [...] спосіб... обмежує (негативно позначається на...)
Цільова настанова	Мета даної статті... Метою цієї публікації є... Мета даної роботи полягає в... В завдання даної публікації входять... Ця робота має на меті... До основних завдань дослідження входять... Основне завдання монографії...

Семантичний блок 2 – „Основна частина”	
Опис запропонованого варіанта рішення або предмета розгляду	Запропонована... форма... ґрунтується на... Запропоновано такий метод... завдяки чому... Нижче запропоновано один із методів... Запропонований підхід... ґрунтується на...
Особливості (новизна) запропонованого варіанта рішення	Особливість запропонованого способу... полягає в... Особливістю... є... Відмінна риса запропонованого нами методу... полягає у... Характерними ознаками, що відрізняють наш спосіб... є... Новизна запропонованого підходу полягає в... Новизна... виявляється в... Принципова відмінність і новизна запропонованої моделі полягає в...
Призначення предмета розгляду	... використовується для... ... призначений для... ... служить для... ... може бути використаний як... його можна використовувати...
Місце дослідження	Національний університет ім. Т. Г. Шевченка розробив... Співробітники РІНІТІ запропонували... В ДАКККіМ проведено дослідження... На базі ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського проведено...
Технічні засоби обладнання	Систему реалізовано на ЕОМ... У процесі дослідження використано таку апаратуру... Технічною базою системи служила мережа ЕОМ... Для... застосовували обладнання, що входить...

	З метою... було використано апарат...
Метод дослідження	У даній роботі використано метод... Дослідження передбачало комплексне використання таких методів, як... Для... використовували інтерв'ю... Сполучення спостереження й тестування дало змогу... Застосування таких методів, як... дало можливість... До складу методів, що забезпечили проведення даної НДР, входили... ... використано методику... ... метод ґрунтується на...
Експериментальна перевірка	Експеримент засвідчив, що... Експеримент проводили в... Мета експерименту... Наші експерименти довели, що...
Приклади	Наприклад... Розглянемо на прикладі... Наведемо приклад... Звернімося до прикладу... Цей приклад підтверджує, що... Даний приклад дає підстави стверджувати, що...
Математичний апарат	Використаємо формулу... (наявність математичних символів) Розрахунки показали, що... Виходячи з формули...
Уточнене представлення інформації	Див. мал.: Див. табл. (графік, схему...) На рис. 1 чітко видно... Дані, наведені в табл. 6, дають підстави стверджувати, що...

	Графік демонструє залежність... На схемі відображено...
Семантичний блок 3 – „Висновки”	
Результати	Результати показали таке... Результати... виявилися такі... Описані результати засвідчують, що... Основні результати дослідження такі... Головним результатом проведеного аналізу слід вважати... Одержані результати... дають підстави стверджувати, що...
Висновки	Таким чином, можна зробити висновок, що... Проведене дослідження дає змогу зробити висновок про те, що... Підбиваючи підсумок, можна констатувати, що... Наприкінці зазначимо, що... На основі попередніх міркувань, можна зазначити, що... Підбиваючи підсумки проведеного аналізу, слід відзначити... З усього сказаного можна зробити висновок... Таким чином, ми дійшли висновку... ...робота дає змогу зробити висновок, що...
Переваги запропонованого варіанта рішення	Цей спосіб має ту перевагу, що... Відповідно переваги полягають в... Аналіз засвідчив переваги методу... Запропонований спосіб дає змогу підвищити (прискорити... знизити)...
Рекомендації	Систему можна рекомендувати... Як... так і... могли б бути рекомендованими...

	Цей метод може бути рекомендованим для... (може знайти застосування у...)

Таблиця 2.

***Використання операцій заміщення, вилучення, суміщення
під час редагування речень, що підлягають введенню в реферат-екстракт***

Неправильно	Правильно
<i>1</i>	<i>2</i>
ЗАМІЩЕННЯ	
Проаналізуємо досвід роботи з базами даних РІНТІ. Методика розрахована на відпрацювання навичок управління літаком при СМУ.	Проаналізовано досвід роботи з базами даних РІНТІ. Методику розраховано на відпрацювання навичок управління літаком під час складних метеорологічних умов.

ВИЛУЧЕННЯ	
В даній роботі пропонується кількісний метод оцінки інформативності наукових документів	Запропоновано кількісний метод оцінки інформативності наукових документів
СУМІЩЕННЯ	
Таким чином, експеримент, описаний в даній статті, засвідчив, що більше ніж половину інформації, вміщеної в наукових книжках, неможливо виявити з причин обмежених пошукових можливостей традиційних каталогів.	Експеримент показав, що більше ніж половину інформації, вміщеної в наукових книжках, не можна виявити через обмежені пошукові можливості традиційних каталогів.

ЗАМІЩЕННЯ+ВИЛУЧЕННЯ	
Нами будуть розглянуті роль і місце персональних ЕОМ в інформаційно-бібліотечній технології.	Розглянуто роль і місце персональних ЕОМ в інформаційно-бібліотечній технології.
Здійснена спроба оцінити творчу активність співробітників НДІ. При цьому в якості показника творчої активності співробітників НДІ використовувалось співвідношення числа оригінальних публікацій до сумарної кількості оригінальних і повторних публікацій.	Здійснено спробу оцінити творчу активність співробітників НДІ. Як її показник використано співвідношення числа оригінальних публікацій до сумарної кількості оригінальних і повторних публікацій.
РЕЧЕННЯ, ВВЕДЕНІ У РЕФЕРАТ-ЕКСТРАКТ	
Неправильно	Правильно
ЗАМІЩЕННЯ+ВИЛУЧЕННЯ+СУМІЩЕННЯ	
У даній статті автори описують спосіб розпилу круглого лісу на дошки різанням. Запропонований спосіб розкрою різанням вирізняє те, що колоду, яка підлягає розкрою, подають на нерухомий ніж зі швидкістю, що перевищує швидкість розщеплення деревини.	Описано спосіб розкрою кругляка на дошки різанням, за якого колоду подають на нерухомий ніж зі швидкістю, що перевищує швидкість розщеплення деревини.

У додатку 1 на прикладі статті одного з авторів формалізованої методики реферування показано результати проведеного аналізу змістових аспектів первинного документа, визначення та вилучення найбільш інформативних речень для побудови реферату-екстракту (див. с. 55).

У додатку 2 представлено приклад реферату, підготовленого фахівцями відділу реферативно-аналітичної інформації ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського.

На сьогодні переважна більшість інформаційних процесів автоматизовано. Методика автоматизованого реферування складається з трьох основних етапів: 1) формування словника; 2) перегляду тексту оригіналу й виявлення речень, що містять лексико-граматичні одиниці, наведені в словнику; 3) екстрагування виявлених речень і складання тексту реферату.

В інформатиці сформувалося два основних підходи до автоматизованого реферування: *функціональне реферування*, побудоване на використанні словників тематичної лексики, тобто лексики тієї предметної галузі, до якої належить вихідний документ, та *маркерне реферування*, побудоване на словниках нетематичної лексики. Науковці вважають, що перспективнішим є функціональне реферування, оскільки екстрагування на основі словників тематичної лексики забезпечує більшу пов'язаність тексту одержаного реферату. Реферати, створені в результаті екстрагування на основі словників нетематичної лексики, потребують ручного редагування, оскільки до нетематичної лексики належать елементи модального й комунікативного планів тексту, які вказують на зв'язок між даним реченням й реченнями, не відібраними для екстрагування. Разом з тим, маркерне реферування з успіхом застосовують у процесі ручного реферування [30].

**Виокремлення змістових аспектів статті для створення
реферату-екстракту**

Первинний документ, на основі якого складено реферат-екстракт

Н. І. Гендина,
доктор педагогічних наук,
професор, проректор з науки
Кемеровської державної академії
культури і мистецтв

Інформаційна культура вчителя

1. Реформування народної освіти, спричинене радикальними соціально-економічними змінами в житті держави, загостило проблему професійної компетенції вчителя.

2. Однією з найсуттєвіших професійних якостей вчителя є його здібність постійно підвищувати свою кваліфікацію, самостійно здобувати знання.

3. Але значне збільшення обсягів інформації, зумовлене прискореними темпами розвитку науково-технічного прогресу, неминуче розсіювання інформації, спричинене диференціацією та інтеграцією сучасної науки, швидке застарівання знань через зміни наукових і соціальних парадигм, а також постійний дефіцит часу в сучасного педагога – все це переводить завдання самоосвіти й підвищення кваліфікації в розряд досить складних, які важко вирішувати.

4. Суттєві позитивні зрушення в галузі інформаційного забезпечення всіх категорій спеціалістів, серед них і педагогів, прийнято пов'язувати з інформацією, широким використанням засобів автоматизації пошуку і оброблення інформації.

5. Але, як засвідчує вітчизняний досвід, оснащення сучасною технікою може й не давати реальних відчутних результатів.

6. Збереження в пам'яті комп'ютера наявних ресурсів ще не означає, що вони будуть знайдені і використані.

7. Колосальний потенціал національних інформаційних ресурсів, що зберігається в бібліотеках, службах науково-технічної інформації, архівах, найчастіше залишається без запиту через низьку інформаційну культуру, невміння правильно висловити свою інформаційну потребу, оперативно знайти, проаналізувати й вилучити потрібну інформацію, раціонально її представити.

8. Таким чином, розв'язання проблеми ефективного використання інформаційних ресурсів з метою підвищення професійної кваліфікації вчителів, організації їхньої самоосвіти пов'язано не лише, як це звичайно вважають, з комп'ютеризацією та інформатизацією, але й – значно більше – з потребою підвищення інформаційної культури.

9. Для цього треба забезпечити спеціальну інформаційну підготовку вчителів.

10. У Кемеровській державній академії культури і мистецтв протягом кількох років вивчають стан інформаційної культури багатьох професійних категорій, серед них і вчителів, досліджують форми й методи інформаційної освіти та підвищення інформаційної культури.

11. У процесі дослідження було встановлено, що інформаційну культуру у вітчизняних освітніх установах формують на основі багатодисциплінарного підходу, пов'язаного, як правило, з одним із чотирьох напрямків:

- основи бібліотечно-бібліографічних знань;
- основи інформатики (основи теорії науково-технічної інформації);
- обчислювальна техніка і основи комп'ютерної грамотності;
- культура читання, основи раціональної роботи з книгою.

12. Кожен з цих напрямків сам по собі не викликає сумнівів, але локальний характер, уособленість багатодисциплінарного підходу не забезпечує цілісного уявлення про феномен інформаційної культури, не дає можливості опанувати систему знань, вмінь, навичок роботи з інформацією, не дає змоги розв'язати проблему загалом – формування інформаційної культури

як цілісного явища, в якому інтегруються всі ці, а також низка інших, додаткових напрямків.

13. Наступною особливістю, виявленою в процесі аналізу, виявилася недиференційованість навчання різних категорій користувачів.

14. У більшості програм, посібників, керівництв або взагалі немає визначення категорії користувача, або її визначено недостатньо чітко.

15. Особливо турбує те, що немає концептуальних і методичних розробок з формування інформаційної культури вчителів загальноосвітніх шкіл та вищих спеціальних навчальних закладів, що ставить під сумнів можливість реального виконання завдання підвищення масової інформаційної культури, тому що саме ці професійні категорії визначають стан інформаційної культури суспільства загалом.

16. У процесі дослідження виявлено суттєвий дефіцит навчально-методичної літератури, потрібної для формування інформаційної культури.

17. Для порівняння можна зіставити різноманіття сучасного набору навчальної книжки з таких навчальних дисциплін, як історія, література, обчислювальна техніка тощо, зі скупим набором одноманітних за структурою й жанром, архаїчних через минулу заідеологізованість методичних посібників з основ бібліотечно-бібліографічних знань – основ науково-технічної інформації, культури читання, раціональних прийомів роботи з книгою тощо.

18. Як засвідчують результати проведеного аналізу, зміст навчання основ бібліотечно-бібліографічних знань, інформатики, комп'ютерної грамотності тощо має багато в чому описовий характер, за своєю природою схоластичний, а рівень узагальнення матеріалу низький, арсенал засобів навчання бідний.

19. Досить обмежений набір форм і методів пропаганди інформаційної культури, акцент в основному зроблено на традиційні масові й групові форми, асортимент індивідуальних засобів навчання досить одноманітний і їх дуже рідко застосовують.

20. Результати проведеного дослідження дали змогу сформулювати концепцію формування інформаційної культури; розробити типову модель програми курсу „Основи інформаційної культури”; створити і впровадити в

навчальний процес низки освітніх установ Кемеровської області комплекс програм з основ інформаційної культури, розрахований на різні категорії тих, хто навчається – старшокласників, студентів, викладачів ВНЗ; визначити перспективи дальших досліджень.

21. В основу концепції покладено ідеї діяльнісного підходу й блочно-модульний принцип побудови комплексу навчальних програм.

22. Реалізація ідей діяльнісного підходу означає, що курс „Основи інформаційної культури” побудовано не з позицій бібліотекаря, інформаційного працівника, який намагається пояснити школяреві, студентові, вчителю, як побудовано бібліотеку, інформаційну службу або комп’ютер і ознайомити його (бібліотекаря, інформаційного працівника) з тонкощами бібліотечно-бібліографічної, інформаційної, комп’ютерної технології, а з позицій користувача, споживача інформації, виходячи з тих інформаційних завдань, які він має виконувати в процесі своєї навчальної або професійної діяльності.

23. Використання блочно-модульного принципу передбачає, що навчальні програми моделюють, відбираючи діяльнісні характеристики згідно з категорією тих, хто навчається, і основними видами їхньої навчальної або професійної діяльності.

24. Навчальну програму курсу „Основи інформаційної культури”, призначену для вчителів, побудовано з урахуванням багатогранної діяльності педагога: навчальної, виховної, методичної, дослідно-експериментальної, організаційної тощо.

25. Оскільки ще немає загальноприйнятого тлумачення поняття *інформаційна культура* в межах запропонованого курсу „Основи інформаційної культури”, його тлумачать як систематизовану сукупність знань, вмінь, навичок, що забезпечує оптимальне проведення індивідуальної інформаційної діяльності, спрямованої на задоволення як професійних, так і непрофесійних потреб в інформації.

26. Розроблений курс дає можливість учителеві одержати цілісне уявлення про феномен інформаційної культури, опанувати сучасні методи й технологію пошуку, передачі, оброблення й аналізу інформації.

27. Запропонована програма курсу „Основи інформаційної культури” пройшла апробацію в освітніх установах Кузбасу (педагогічні училища й коледжі, загальноосвітні школи, школи-гімназії).

Аналіз тексту первинного документа

Бібліографічний опис документа:		Референт Петрова І. П.
Гендина Н. И. Информационная культура учителя // Ориентиры культурной политики: Инф. вып. – 1998. – № 4. – С. 94–98.		
Аспект змісту з наведенням номера речення	Маркер з наведенням номера речення	
Актуальність проблеми 1–3	1. ...загостило проблему... 3. ...– все це переводить завдання... в розряд досить складних, які важко виконати.	
Відомий варіант рішення 4	4. Суттєві позитивні зрушення... прийнято пов'язувати з використанням...	
Вади відомого варіанта рішення 5–7	5. Але, як засвідчує вітчизняний досвід... може й не призводити до реально відчутних результатів. 6. ... ще не означає, що...	
Місце дослідження варіант рішення + запропонований варіант рішення	10. У Кемеровській державній академії культури і мистецтв протягом кількох років вивчають... досліджують...	
Опис запропонованого варіанта рішення 10–20		
<i>Результати дослідження + запропонований варіант</i>	<i>20. Результати проведеного дослідження дають змогу сформулювати... (розробити, створити і</i>	

	<i>впровадити, визначити)...</i>
Особливості запропонованого варіанта рішення 24	24. ...побудовано з урахуванням...
Переваги запропонованого варіанта рішення 26	26. ...дає можливість... одержати (опанувати)...

Реферат-екстракт

Гендина Н. И. Информационная культура учителя // Ориентиры культурной политики: Инф. вып. – 1998. – № 4. – С. 94–98.	Референт Петрова И. П.
(Номери речень, що входять до реферату-екстракту: 10, 20, 24, 26)	
10. У Кемеровській державній академії культури і мистецтв протягом кількох років вивчають стан інформаційної культури різних професійних категорій, серед них і вчителів, досліджують методи організації інформаційної освіти й підвищення інформаційної культури. 20. Результати проведеного дослідження дають змогу сформулювати концепцію формування інформаційної культури; розробити типову модель програми курсу „Основи інформаційної культури”; створити і впровадити в навчальний процес низки освітніх установ Кемеровської області комплекс програм з основ інформаційної культури, розрахований на різні категорії тих, хто навчається: старшокласників, студентів, вчителів, викладачів ВНЗ; визначити перспективи дальших досліджень. 24. Навчальну програму курсу „Основи інформаційної культури”, призначено для вчителів, побудовано з урахуванням багатогранної діяльності педагога – навчальної, виховної, методичної, дослідно-експериментальної, організаційної тощо. 26. Розроблений курс дає можливість учителеві одержати цілісне уявлення про феномен інформаційної культури, опанувати сучасні методи й технологію пошуку, передачі, оброблення й аналізу інформації.	

Приклад реферату,
підготовленого фахівцями відділу реферативно-аналітичної інформації
Державної науково-педагогічної бібліотеки України
імені В. О. Сухомлинського

Логвіна-Бик Т. Роль куратора у професійному становленні студентів та самоврядуванні / Т. Логвіна-Бик // Рідна шк. – 2006. – № 1. – С. 61–65. – Бібліогр.: 7 назв. – укр.

Висвітлено надзвичайно актуальну проблему формування ціннісних орієнтацій і культурних потреб, ствердження моральних і духовних засад у молодіжному середовищі. Простежено шлях розвитку молодіжного руху на Україні з початку XVII ст. до сьогодення. Зазначено, що наприкінці XIX століття зародилися громадські структури українського молодіжного руху, соціальну базу якого становили здебільшого студенти та учнівська молодь – середовище, якому притаманні потужний інтелектуальний і творчий потенціал, прагнення до самоствердження та самореалізації. Розглянуто діяльність куратора академічної групи студентів Мелітопольського державного педагогічного університету (МДПУ), який виконує дидактичну, організаторську, управлінську й виховну (що забезпечує неперервність виховання та самовиховання) функції. Наведено форми роботи, які використовують на кураторських годинах: інформаційні, ілюстративно-показові, практичні, діагностико-контролюючі. Визначені десять основних компонентів педагогічної культури вихователів, серед яких здібності, педагогічна майстерність і етика, культура мовлення, культура спілкування, духовне багатство, наукова організація праці, прагнення до самовдосконалення. Охарактеризовано етапи педагогічного керівництва самоврядуванням студентів, впровадженого у МДПУ, тематику кураторських годин, внесення нових елементів до структури навчально-виховного процесу. У подальших дослідженнях можлива розробка нових моделей навчання та виховання з

орієнтацією кожного студента не стільки на оцінку його знань викладачем, скільки на самооцінку, власну мотивацію та ініціативу стосовно навчальної діяльності.

Словник основних термінів

Аналітико-синтетичне перероблення інформації (та документів) – процеси перетворення інформації, що міститься в документі (документах) з метою вилучення потрібних користувачеві відомостей, їх порівняння з інформаційними потребами чи запитам користувачів та узагальнення. Основні види аналітико-синтетичного перероблення інформації (документів): складання бібліографічного опису, анотування, реферування, індексування, науковий переклад, підготовка оглядів, витягів тощо.

Бібліографічна інформація – інформація про виданий чи депонований документ, його частину або документний потік (документний масив), створена з метою інформування споживачів про існування документа, його зовнішні (формальні) ознаки, зміст та інші властивості. Бібліографічна інформація може бути подана в будь-якій формі (усній, рукописній, друкованій, машиночитній тощо) у вигляді каталогів і картотек, окремих бібліографічних видань, частин інших видань тощо.

Бібліографічний пошук – 1) пошук відомостей про документ (тобто бібліографічної інформації); 2) пошук документів за джерелами бібліографічної інформації.

Вторинний документ – документ, що є результатом аналітико-синтетичного перероблення інформаційною системою одного чи кількох первинних документів для пристосування інформації до інформаційних потреб користувачів.

Документ – матеріальний носій, що містить записану інформацію, яка призначена для передачі в соціальному комунікаційно-інформаційному процесі.

Документальна інформація – соціальна інформація, що міститься в документі, тобто передається в процесі соціальної комунікації за допомогою речовинного носія.

Документальний пошук – пошук документа, що відповідає інформаційному запиту (має задані ознаки).

Документована інформація – 1) соціальна інформація, зафіксована в документі з метою її зберігання в часі та (або) передачі в просторі; результат документування. Те саме, що „документальна інформація”; 2) соціальна інформація, подана із вказівкою на документ, з якого її вилучено.

Документографічна інформація – соціальна інформація, предметом якої є документ (його частина чи сукупність документів); інформація, що описує будь-який документ.

Документування (інформації) – складання (створення чи оформлення) документа, в якому передбачається відображення певної інформації.

Записана інформація – інформація, що зберігається за допомогою запису будь-яким способом.

Згортання (розгортання) інформації – зміна фізичного обсягу повідомлення, що містяться в документі в результаті його аналітико-синтетичної переробки, яка супроводжується зменшенням (або збільшенням) його інформативності. За результатами згортання (розгортання) формуються вторинні документи різного функціонального призначення.

Інформативність – насиченість змістом, інформацією; кількість відомостей, знань або ступінь різноманітності двох і більше текстів, що мають спільний предмет. Наприклад, стаття, короткий виклад тексту, реферат тощо, які характеризуються різним ступенем згорнутості певного спільного для них тексту, розрізняються між собою ступенем інформативності.

Інформаційна діяльність комунікаційних посередників, інформаційна діяльність – сукупність процесів одержання, збору, аналізу, перероблення, зберігання, пошуку й розповсюдження інформації (а також інших, допоміжних процесів, які забезпечують ці основні процеси), що їх виконують комунікаційні посередники.

Інформаційна потреба – потреба людини (групи людей) в інформації; потреба одержання інформації, що відповідає характеру дії чи роботи, яку виконує користувач інформації.

Інформаційний запит – 1) суб'єктивне формулювання інформаційного інтересу або опосередкований прояв інформаційної потреби, її умовне

позначення; 2) викладення інформаційної потреби користувачем у зверненні до органу науково-технічної інформації; 3) записаний природною мовою текст, що виражає деяку інформаційну потребу.

Інформаційний інтерес – усвідомлена інформаційна потреба чи форма її активного прояву.

Інформаційний пошук – пошук інформації, яка відповідає інформаційному запиту.

Інформація – 1) знання, що розглядаються з погляду інформаційного підходу; 2) відомості, призначені для передачі в процесі комунікації; зміст повідомлення; абстрактне поняття, що свідчить про застосування інформаційного підходу (теорії інформації або теорії комунікації) для аналізу того чи іншого явища дійсності; 3) те саме, що соціальна інформація.

Кумулятивність (документа) – здатність документів наступної ланки в типологічному ланцюжку узагальнювати (кумуляувати) в собі на більш високому рівні згортання елементів тексту, розміщених у документах попередніх ланок.

Комунікант, відправник інформації – особа, яка починає акт комунікації та подає інформацію споживачам або особа, яка є джерелом інформації, що продукує нове знання.

Комунікаційний посередник – суспільний інститут або людина, що виконує посередницькі функції в системі соціальних комунікацій між джерелом інформації (автором твору чи документом) та його споживачем.

Комунікація – 1) зв'язок, сполучення; 2) передача інформації її споживачам; 3) спілкування, взаємний обмін інформацією між двома комунікаторами.

Концептографічна інформація – соціальна інформація, що характеризує певні ідеї, думки, погляди, уявлення.

Маркер – слово чи словосполучення, що однозначно ідентифікує той чи інший змістовий аспект документа.

Метаінформація – інформація про інформацію, способи кодування інформації. Метаінформацією в документах (або документальному потоці)

будуть, наприклад, пошуковий індекс, анотація, довідковий апарат; іноді – вступ, передмова, спосіб організації масиву документів, правила поводження з автоматизованими системами тощо, що забезпечує, полегшує доступ до інформації.

Мінімальний релевантний фрагмент тексту – мінімальна текстова одиниця, що відповідає інформаційному запиту і має самостійне комунікативне значення. Це може бути окрема фраза або певна їхня сукупність, об'єднана тим чи іншим текстовим зв'язком.

Науково-інформаційна діяльність – галузь народногосподарської діяльності, спрямована на задоволення потреб у науково-технічній інформації.

Первинний документ – документ, що вміщує результати наукової, технічної, педагогічної та іншої діяльності, наприклад, науковий звіт, стаття, опис до патенту, монографія, підручник тощо.

Пертинентність – відповідність змісту документа інформаційним потребам конкретної людини або певного кола користувачів.

Професійна інформація – відомості із сфери професійної діяльності людини, які є об'єктом збереження, перетворення й розповсюдження в системі соціальних комунікацій.

Релевантність – відповідність змісту документа інформаційному запиту. Розрізняють три різновиди релевантності: *синтаксична* – формальна відповідність між пошуковим образом документа і пошуковим образом запиту (її може „визначити” машина); *семантична* – див. вище основне визначення релевантності у відношенні „документ-запит”; *прагматична* – відповідність змісту документа інформаційній потребі (цей різновид релевантності називають пертинентністю).

Соціальна інформація – інформація, яка передається в суспільстві в процесі комунікації між людьми; знання, що розглядаються з погляду комунікації.

Соціальна комунікаційно-інформаційна діяльність – діяльність осіб або суспільних інститутів, що забезпечують передачу соціальної інформації в суспільстві.

Фактографічна інформація – соціальна інформація, що характеризує якийсь конкретний факт, подію чи їхню сукупність.

Фактографічний пошук – пошук фактографічної інформації, що відповідає інформаційному запиту.

Бібліографічний список

1. *Про електронні документи та електронний документообіг*: Закон України від 22 трав. 2003 р. № 851 // Відомості Верхов. Ради України. – 2003. – № 36. – Ст.275.
2. *Про інформаційні агентства*: Закон України від 28 лют. 1995 р. № 74/95 // Відомості Верхов. Ради України. – 1995. – № 13. – С. 281–291.
3. *Про інформацію*: Закон України від 16 берез. 2000 р. № 1561-III // Відомості Верхов. Ради України. – 1995. – № 13. – С. 281–291.
4. *Про концепцію Національної програми інформатизації*: Закон України від 4 лют. 1998 р. № 75-98 ВР // Відомості Верхов. Ради України. – 1998. – № 27–28. – С. 494–509.
5. *Про науково-технічну інформацію*: Закон України від 25 черв. 1993 р. № 3322-ХІІ // Відомості Верхов. Ради України. – 1993. – № 33. – С. 843–851.
6. *Про Національну програму інформатизації*: Закон України від 4 лют. 1998 р. № 74-98-ВР // Голос України. – 1998. – 7 квіт. – С. 5–6.
7. *Концепція формування системи національних електронних інформаційних ресурсів*: Затв. розпорядженням Каб. Міністрів України від 5 трав. 2003 р. № 259-р // Офіц. вісн. України. – 2003. – № 18. – С. 864.
8. *ГОСТ 7.0 – 99. Информационно- библиографическая деятельность, библиография. Термины и определения. Межгос. стандарт: Взамен ГОСТ 7.0–84: Введ. 2007 – 07–01. – М.: Изд-во стандартов, 1999. – 23 с.*
9. *ГОСТ 7.9-95. Реферат и аннотация. Общие требования: Межгос. стандарт. – Взамен ГОСТ 7.9 – 77: Введ. 1997 – 07–01. – Минск: Изд-во стандартов, 1996. – 7 с.*

10. *ГОСТ 7.23-96*. Издания информационные. Структура и оформление: Межгос. стандарт: Взамен ГОСТ 7.23–80: Введ. 1998 – 01–01. Минск: Изд-во стандартов, 1997. – 10 с.

11. *ГОСТ 7.80-2000*. Библиографическая запись. Заголовок. Общие требования и правила составления: Межгос. стандарт: Введ. 2001–07–01 – Минск, 2000. – 7 с.

12. *ГОСТ 7.82-2001*. Библиографическая запись. Библиографическое описание электронных ресурсов. Общие требования и правила составления: Межгос. стандарт: Введ. 2002–07–01 – Минск: Межгос. совет по стандартизации, метрологии и сертификации, 2001. – 23 с. – СИБИД.

13. *ДСТУ 2392-94*. Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення. – К., 1994. – 53 с. – (Держ. стандарт України).

14. *ДСТУ 2395-94*. Інформація та документація. Обстеження документа, встановлення його предмета та вибір термінів індексування. Загальні вимоги. – К., 2000. – 10 с. – (Держ. стандарт України).

15. *ДСТУ 3017-95*. Видання. Основні види: Терміни та визначення. – К., 1995. – 47 с. – (Держ. стандарт України).

16. *ДСТУ 3018-95*. Видання. Поліграфічне виконання: Терміни та визначення. – К., 1995. – 24 с. – (Держ. стандарт України),

17. *ДСТУ 3582-97*. Скорочення слів в українській мові у бібліографічному описі. Загальні вимоги. – К., 1998. – 25 с. – (Держ. стандарт України).

18. *Блюменау Д. А.* Индикаторный метод компьютерного свертывания в процессе обучения аналитико-синтетической переработке информации / Д. А. Блюменау, Л. Н. Афанасова // Науч. и техн. б-ки. – 2001. – № 12. – С. 29–42.

19. *Блюменау Д. И.* Информационный анализ/синтез для формирования вторичного потока документов: Учеб.-практ. пособие / Д. И. Блюменау. – СПб.: Профессия, 2002. – 240 с. – (Серия „Специалист”).

20. *Блюменау Д. И.* Проблемы свертывания научной информации / Д. И. Блюменау. – Л.: Наука, 1982. – 166 с.

21. *Власова Г. В.* Аналітико-синтетична переробка інформації: Навч. посіб. / Г. В. Власова, В. І. Лутовинова, Л. І. Титова. – К.: ДАККіМ, 2006. – 290 с.

22. *Гендина Н. И.* Методика формализованного составления рефератов / Н. И. Гендина, Н. И. Колкова, И. Л. Скипор, Г. А. Стародубова // *Формирование информационной культуры личности в библиотеках и образовательных учреждениях: Учеб.-метод. пособие.* – 2-е изд., перераб. – М.: Шк. б-ка, 2003. – С. 125–138.

23. *Гречихин А. А.* Информационные издания: Типология и основные особенности подготовки / А. А. Гречихин, И. Г. Здоров. – М.: Книга, 1988. – С. 118–234.

24. *Кушнарченко Н. М.* Наукова обробка документів: Підруч. / Н. М. Кушнарченко, В. К. Удалова. – К.: Вікар, 2003. – С. 238–275.

25. *Леонов В. П.* Реферирование и аннотирование научно-технической литературы / В. П. Леонов; Отв. ред. Б. С. Еленов. – Новосибирск: Наука, 1986. – 176 с.

26. *Науково-методичний посібник для референтів та редакторів РЖ Книжкової палати України* / Кн. палата України; Сост. Л. О. Кочубей; – К.: Кн. палата України, 1998. – 36 с.

27. *Політика. Політичні науки: Реф. журн.* / Кн. палата України. – 2006. – № 10 (108). – С. 15–16.

28. *Силкова Г. В.* Основи інформаційно-аналітичних досліджень: Навч. посібник. – Рівне, РІС КСУ, 1998. – 49 с.

29. *Соловьев В. И.* Составление и редактирование рефератов: Вопросы теории и практики. – 2 изд. / В. И. Соловьев // *Жанры информационной литературы: Обзор. Реферат.* – М., 1983. – С. 199–319.

30. *Соловьев В. И.* Универсализация подготовки реферата многоцелевого назначения / В. И. Соловьев, А. Е. Конюшко // *НТИ. Сер. 1.* – 1991. – № 7–8. – С. 50–53.

31. *Сорока М. Б.* Національна система реферування української наукової літератури / М. Б. Сорока; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К.: НБУВ, 2002. – 209 с.

32. *Справочник библиографа* / Науч. ред. А. И. Ванеев, В. А. Минкина. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб, Профессия, 2003. – 560 с. – (Серия "Библиотека").

33. „*Україніка наукова*” – загальнодержавна реферативна база даних / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського; Уклад.: М. Б. Сорока, А. О. Чекмарьов, Л. Й. Костенко. – К., 2002. – 19 с.

34. *Яцко В. А.* Симметрическое реферирование: теоретические основы и методика / В. А. Яцко // НТИ. Сер. 2. – № 5. – С. 18–25.

ЗМІСТ

Передмова	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕФЕРУВАННЯ ДОКУМЕНТІВ.	5
1.1. Реферат як вторинний науково-інформаційний документ	5
1.2. Аналітико-синтетичне перероблення інформації	155
1.3. Науково-інформаційні документи у структурі інформаційних ресурсів	177
1.3.1. Класифікація науково-інформаційних документів.....	19
1.3.2. Реферування як процес аналітико-синтетичного перероблення інформації.....	200
1.3.3. Формування системи реферативного представлення наукових документів у Національній системі науково-технічної інформації України	266
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА І ТЕХНОЛОГІЯ РЕФЕРУВАННЯ	366
2.1. Основні етапи реферування.....	366
2.2. Методика перетворення інформації в процесі реферування	377
2.3. Методика формалізованої підготовки реферату	39
2.4. Технологія реферування.....	40
2.4.1. Вихідний продукт.....	40
2.4.2. Методи перетворення інформації при реферуванні	454
2.4.3. Основні технологічні операції формалізованого реферування.....	44
2.4.4. Послідовність виконання окремих технологічних операцій	45
2.5. Особливості реферату, виконаного за формалізованою методикою.....	47.. 47
<i>Додаток 1.</i> Виокремлення змістових аспектів статті для створення реферату- екстракту	56
<i>Додаток 2.</i> Приклад реферату, підготовленого фахівцями відділу реферування Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського	62
<i>Додаток 3.</i> Словник основних термінів	644
Бібліографічний список	67

Практичне видання
Валентина Іванівна ЛУТОВИНОВА

**Реферування
як процес мікроаналітичного
згортання інформації**

Практичний посібник

Літературний редактор

наук. співроб. Державної науково-педагогічної
бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського Н. Г. Несин

Відповідальна за випуск

канд. іст. наук, директор Державної науково-педагогічної
бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського П. І. Рогова

Коректор Романюк А.

Комп'ютерний набір Борсукова Л.О., Мавріна Л.О.

Верстка

Здано до набору

Підписано до друку... Формат... Папір ...

Фіз. друк. арк.... Обл.-вид. арк. ...

Наклад примірників... Зам. ...

Видавництво ...

Видруковано в ...